NEMOKAMAS PRIEDAS PRIE „DRAUGIJOS“ 54 №

T. I. **ATEITIS** N 5.

RYTAS.

Naktis gesta. Rytas švinta
Nuo saulutės spindulių...
Briliantais rasa krinta
Nuo medelių, nuo gėlių.
Ir žvaigždutės jau išbliško,
Šviesa nyksta erdvėse;
Pilnas mėnuo lend už miško
Merkdams veidą gelmėse;
Štai paukštelis jau pabudo,
Prasikrapštė akutes,
Sučiulbėjo ir sujudo
Supdams medžių šakutes.
Ten gegužė sakukavo
Išsiskleidus sparnelius,
O maloniu balsu savo
Džiugdė girios paukštelius.
Jau nubudo ir artojas
Pasilsėjęs nuo vargų,
Prieš saulutę auna kojas,
Stoja prie sunkių darbų.
Piemuo bandą varinėja
Paganyti į laukus,
Ožkos, karvės šokinėja,
Avis šaukia jeriukus,
Štai ir saulė veidą rodo
Beria karštus spindulius;
Raudonai nudažo sodo
Žolynėlių lapelius.

K. Žitkevičius.

VAIKELIO MALDA.

Dievuliau mano maloningas,
Davei tu viską dėl manęs:
Dangaus šviesybes stebuklingas,
Rugelių varpas auksines,
Tėvelį mano ir matutę,
Seseles, dėdes, brolelius
Ir tą pakrypusią gričiutę,
Ir karštus saulės spindulius.
Bet kągi aš galiu tau duoti?
Juk nieko neturiu suvis,
Jei bent maldelę paaukoti,
Kurią gamina man mintis.
Tik tą menkutę nuosavybę
Galiu atnešti nuo širdies,
O tujen, Viešpatie galybių,
Priimk ją meiliai iš manęs.

K. Žitkevičius.

Į DARBĄ.

Brolužėli, štai saulutė
Užtekėjo ant dangaus,
Darbo dieną nun pajutę
Dirbti eikime skubiaus.
Išdraskykime dirvonus
Negailėkimės spėkų,
Grudų berkim milionus,
Prakaituokim ant laukų.
Paskui žoles nuravėję
Drąsiai ginkim nuo krušos
Nuo šiaurinio šalto vėjo,
Nuo pašėlusios audros.
Dievo melskime malonės,
Dorus kelkime jausmus,
Kad pikti atėję žmonės
Neįsėtu kukalius.

K. Žitkevičius.

LAUKINIS ŽMOGUS IR RAŠTAS.

(Pagal Gomärą).

Vaidentuvėj lėkkime saulės valstijon—
Į Peru, Amerikos gražiąją šalį,
Kur telkiasi derlius ir grožis draugijon,
Kur rasti Edeną gyventojas gali.
Šit tropikų miškas, gašliai išbujojęs,
Tarytumei gerti pas upę sustojęs;
Kaip pulkas kareivių, ištroškęs, sušilęs,
Gaivinančią drėgmę tik geria nutilęs.
Po palmių žaliųjų lapuoto vainiko
Meilutis namelis uksmėj pasislėpęs:
Kiek grožio artistas į jįjį įkvėpęs,
Žavėtojai gamtai stebėties paliko!
Nuo augštojo prieangio namo valdovas,
Turtingas ir jaunas ispanas Canovas,
Vadina savėp peruietį-vaikiuką
Ir duoda jam raštą ir vaisių krepšiuką.
„Nunešk tuos vaisius ir rašteli kaimynei...
Žinai, kur gyvena“—„Esu jau ten buvęs“.
„Tiktai nebarstyki! Jau vieną primynei...
Tat eik ir sugrįžk, jaguarui nekliuvęs!“...
Vaikinas išbėgo, per mišką keliauja.
Neartimas kelias. Išalko, pavargo...
O norisi gerti! O nėra čia sargo...
O vaisiai sultingi!.. Vaikelis ragauja...
Ei, gardus! Jis sėdžias, gerai apsižvalgo...
Jo niekas nemato... Jis ima ir valgo...
Dyvai! Jam krepšelį ir raštą nunešus,
Kaimynė jį bara, net ausį nupešus:
„Kam valgei vaisius?!—„Ašnevalgiau, panaite!“—
Drąsiai jai atkirto vagylis ir ginas;
Pats mąsto: „Gudrauja baltoji mergaitė!
Norėtu ištirt, tik nekvailas vaikinas!“..
Laimingai, gudriai nuo bausmės išsisukęs,
Guvus peruietis begrįždamas šypso...
Iš budelio rankų tariesi išsprukęs?!
Su rykštėmis jis prieš akis ar nestypso?!
Sugrįžęs, vaikinas pas poną nubėgo,
Drąsiai nuo mergaitės rašteli įduoda...
Bet, perskaitęs, ponas jam nupešė kuodą,

Skaudžiai, oi skaudžiai! To vaikinas nemėgo!
„Kodėl tu kelioliką vaisių suvalgei?!—
Vaikelio ausys' sužvangėjo lyg dalgiai...
Bailiai jam krutinėj širdis suplasnojo.
„Iškur-gi valdovas tatai sužinojo?!
Nusijuokė ponas, rašteli parodė:
„Man sak aikeli, šis raštas-gudruolis".
Išgirdęs, nustebo, apsvaigo varguolis,
Širdis-gi krutinėj lyg raitelis jodė.
„O kas toks panaitei taip viską apsakė?!"
—„O mano raščiukas!" Ir ponas kvatojas.
Bet vagį-vaikiną vis trùputį plakė...
Šis grįžta pas tėvą ir pyksta, sielojas:
„Piktasis raštelis mat viską pamatęs!
Reikėjo į krumus giliai jį įkišti!
Ar butu besakęs!.. Ei reikia pamišti!
Kas tai do dyvai! Kas tai butu supratęs!"
Praėjo kiek laiko, ir ponas vėl liepia
Nunešti kaimynei raštelį ir vaisių.
Ir džiaugias vaikinas, ir poną pašiepia:
„Apgausiu! apgausiu! Iš gėdos nebkaisiu!"
Linksmai ir gausiai jis per mišką žingsniuoja.
Jį sveikina palmės, jį vėjas bučiuoja.
Jo akis tik žėri, jo veidas nušvitęs,
Kad ilsis ant žemės, po medžio prikritęs.
„Mažuti-rašteli, piktasis rašteli!
Esi ilgliežuvis, guvus ir akyvas...
Gal miego norėjai? Jau laikas vėlybas..
Aš tau padarysiu kaip paukščiui lizdelį"...
Nunešęs raščiuką jis slepia į krumus,
O pats, paėjėjęs žalian tankumynan,
Kad raštui akis kuogeriausiai apdumus,
Su vaisiais ramiausiai sau gulias žolynan.
Gerai pasilsėjęs, gardžiai užsikandęs,
Pasiima raštą, toliaus sau keliauja,
Atvyko, įduoda. Ir ką? Išsigandęs,
Vėl girdi: „Lytėjai!!!" Griaustinis gal griauja!
Su baime širdyj ir giliai nusiminęs,
Jau grįžta vaikinas pas smarkųjį poną
Ir kartais čiupnoja bailiai nevydoną—
Rašteli, skausmingąją bausmę atminęs...
Pas poną jis stovi bailus ir nuliudęs.
„Vėl valgei? Vaikesai! esi tik subludęs!!!
Manei gal, vagyli, kad nesužinosiu!

Gerai, vaikužėli! vėl kailį ištvosiu!!!
—„Tas raštas meluoja! Jis nieko nematė:
Buvau jį paslėpęs giliai tankumyne!!.
Ir raitos vaikinas, bet nebišsigynė...
Subėgo tarnai, prie botago pripratę...

M. Vaitkus.

Taip kalbėti negalima.

„Kaip pavadinsi—by nepagadinsi“, manė, ne taip dar seniai dauguma lietuvių inteligentų apie musų kalbą. Bet tie „laimingieji“ laikai jau praėjo ir nebegrįš. Tiesa, yra da laikraščių, kurie mažai kalbos boja, pasirodo kartais koksai originalis ar verstas šlamštas, iš kurio numanu kad augščiaus minėtoji taisyklė dar turi savo globėjų. Tečiaus vis nemaloniau tokie raštai patinkami. Šen ir ten peikiami raštai už negryną, už netaisyklingą kalbą. Tankiaus rašoma apie musų raštakalbę ir jos reikalus. Apskritai imant, matosi gyvesnis apie tą dalyką judėjimas. Taip kad dabar, kiekvienam susipratusiam inteligentui, kiekvienam norinčiam šiuo ar tuo budu dalyvauti visuomenės gyvenime, nieko daugiau nelieka, kaip išsimokyti gerai, taisyklingai kalbėti ir rašyti. Be to dabar negalima apsieiti.

Tautiškas apmirimas, sunkios gyvenimo sąlygos padarė tai, kad moksleiviai ir inteligentija mažai rupinosi šiuo butinai reikalingu dalyku. Iš pat mažumės vaikas mokinasi svetima kalba. Atsiranda mokytojų, kurie pasirupina išbiauroti jo prigimtą kalbą. Ir ne tik kalba, bet ir praeitis ir visa kas su jaunikaičio tautiškumu rišasi nekartą iškoneveikiama, žeminama. Gi įgimtos tautiškos dvasios nėra kam auklėti, stiprinti. Ne vienas jaunikaitis pasidavė anai svetimai įtekmei ir musų tautai pražuvo.

Laikai atsimainė. Daugelis musų moksleivių susiprato tautiškai. Yra jau kam ir kuo pakurstyti, sužadinti tautiškąją dvasią. Vis tik ana svetimoji įtekmė dar smarkiai jaučiasi gyvenime. Imkim kad ir musų kalbą.

Ar daug rasim moksleivių, kurie rupinasi gerai pažinti savo kalbą, grynai kalbėti, tarp savęs prigimtąją kalbą vartoti? Galima išgirsti, patirti iš laikraščių, kad moksleiviai gana dažnai vartoja svetimą kalbą. Pradės kalbėti lietuviškai—pasigailėk Viešpatie! Kaž-koks žargonas sudarytas iš kelių kalbų. Moka nors keliolika žodžių kokios kalbos, kalbėdamos lietuviškai butinai įmaišys. Tankiausiai tai daroma visai nesąmoningai. Neatsižiurima nei į blėdi, kokią padaro tas kalbos darkymas. O ta blėdis didelė. Kaimiečiai, nugirdę mokytesnių šneką, bando juos pamėgždžioti. Taip drumsčiamas patsai kalbos šaltinis. Pačiam kalbėtojui tas maišymas neina geran. Jeigu jam pasitaiko kas lietuviškai parašyti, ar kokiam suėjime pakalbėti, tai tuojau pajunta didelį kėblumą: truksta žodžių, paprasčiausių išsireiškimų.

Taip ilgiau buti negali. Kiekvienas susipratęs moksleivis privalo pamesti tą nesąmoningą, pragaištingą blevyzgojimą ir išmokti žmoniškai savo kalbą. Tatai mokykimės! Tiesa, ne taip tai lengvas darbas. Musų moksleiviai nuolat girdi aplink svetimą kalbą, daug svetimoj skaito, tankiai priversti esti svetimai kalbėti. Ne be to, kad tas neatsilieptu į moksleivio prigimtąją kalbą. Tik pasistatę sau per priedermę pirmiausia gerai pramokti savos kalbos (paskui jau svetimųjų), pridėję noro ir darbo, atsieksime tą butinai reikalingą dalyką. Tam mokymuisi gali but suvartotas ir vasaros liuosasis laikas. Parvažiavę į gimtinę tik ausylai[1]) klausykimės kaip kalba sodiečiai, ypač senesnieji, seniukai. Kiekvienas mažiau žinomas, keistesnis žodis ir išsitarimas reik tuojau užsirašyti. Tas užrašinėjimas bus ir mums patiems naudingas ir gelbės musų kalbos turtus nuo pražuvimo. O tų turtų yra daugybė. Sodietis savo kasdieninėj šnekoj labai dailiai įvairina ją puikiais palyginimais, keistais išsitarimais. Ypač gerai reikia įsiklausyti kaip sodietis kalba, kuomet jis postringauja, šypatavoja, stenauja, ką nors pajuokia ir t. t. Sakau, y p a č g e r a i reikia įsiklausyti, nes tie kalbos budai musų rašytojams, išskyrus Žemaitę ir Lazdynų Pelėdą, beveik visai nežinomi. Toliaus, domiai reikia klausyti visokių pasakojimų, nes juose gryniausia kalba užsiliko. Čia priguli pasakos, patarlės, priežodžiai, visokios „istorijos“, padavi-

[1]) Ne akylai, kaip kiti rašo. Akylai galima žiurėti, o klausoma ausylai. Sulyg. pasak.: „Miškas ausylas, laukas akylas“.

mai, burtai ir tolygus dalykai. Šie pastarieji reik užrašyti ir atsiųsti „Ateičiai“, o redakcija pasirupins juos išspausdinti[1]).

Taip galima mokyties savo kalbos vasaros liuosuoju laiku. Tik to dar neužtenka. Norint kalboj įsismaginti, reikia skaityti raštai, parašyti pavyzdinga kalba. Pirmiausia dainos ir pasakos. Jos užrašytos, galima sakyti, žodis į žodį iš dainininkų bei pasakotojų lupų, užtat ir jų svarba labai didelė. Ir ištiesų. Kiek čia grožybių, poetiškumų, koki gryna kalbos dvasia, ypač senesnėse. Tik tankiau jąs skaitykim, pasiženklinkim rečiau vartojamus žodžius, poėtiškus išsitarimus, o nauda bus didelė.

Reikia skaityti ir musų filologų raštus. Čion galima paminėti vertimus, kurių kalbą prižiurėjo toksai savo dalyko žinovas, kaip Jablonskis. Tai-gi: „Robinzono gyvenimas ir jo nelaimės“, „Visuomenės įnamiai“ ir kiti. Tie vertimai taip turtingi, kad iš jų galima sužinoti daug žodžių ir pramokti sintaksės. Negalima užmiršti ir naujosios musų filologo Rygiškių Jono kningos. Kalbu apie „Lietuvos kalbos sintaksę“. Ta kningutė labai įdomi ir begalo turtinga puikiausiais pavyzdžiais.

Galop, geresnieji musų rašytojų raštai. Jei yra rašytojų, o ypač vertikų, kurie be pasigailėjimo darko musų kalbą, tai savo žaru yra ir tokių, kurie labai gražiai tą kalbą vartoja. Paminėsiu bent keletą, kaip antai: Valančius, Žemaitė, Biliunas, L. Pelėda, Š. Ragana, Vydunas, V. Krėvė, L Gira ir kiti. Pas minimuosius rašytojus kalba daili, gryna, turtinga. Už tat jų raštai ir skaitytini tiems, kurie nori jos pasimokyti.

Kada-gi skaityti šiuos visus raštus? Galima tai daryti liuosuoju vasaros laiku, bet geriau butu mokslo metu. Tada besimokinantieji rečiau girdi savo prigimtąją kalbą, dažniau ir patįs svetimąją vartoja. Pasidaro pavojus primiršti savąją. Skaitydami-gi geresniuosius raštus, ypač dainas ir pasakas, nenutols nuo kalbos dvasios. Nereiks tada nei žodžių nei išsireiškimų skolinties iš svetimųjų kalbų, kuriais taip mirga moksleivių žargonas Tik prireikė kokio nors žodžio ar išsitarimo, tuojau ir čiupt iš svetimos kalbos. Paveizdan, moksleivis norėda-

---

[1]) Apie tai buvo „Ateityj“ plačiau rašyta. № 3, p. 109. Malonu butu kad draugai po vakacijų pasidalytu savo įspudžiais, surankiotomis žiniomis ir t. t. „Ateities“ Redakcija, tikiuosi, užleis tam dalykui vietelę.

mas pasakyti kad daug vargų ant jo ar kieno kito užgulė, tuojau griebiasi žinomo rusų pasakymo: „Jiedet bieda“ ir t. t., tarytum, mes savų neturėtumėm. O musų lietuviškieji išsireiškimai daug už anąjį dailesni, poėtiškesni. Antai vienas: „Vargas šakoja, vargas lapoja, vargas vartus kilnoja“. O šit kitas dar griaudingesnis, širdingesnis, reiškesnis: „Vargai šakoja, vargai lapoja, vargai vargeliuos žydi“. Nežinau, ar yra kokioj kitoj kalboj toks širdingas ir poėtiškas išsitarimas apie vargą, kaip kad šis pastarasis Kodėl-gi mes jodom su tom rusiškom bėdom, o užmirštam savasias? Ir daug dar butų galima paminėt vartojamų pas mus svetimų išsireiškimų, kuriems suvis atsakančius, o neretai ir daug dailesnius, randam dainose, patarlėse bei priežodžiuose.

Baigdamas tik pasakysiu: labiaus mylėkime, daugiau gerbkime savo kalbą. Tada jau jos nedarkysime, o patįs pasirupinsim pramokti žmoniškai kalbėti.

P. Kr.

MUSŲ MOKSLUS EINANČIOJI JAUNUOMENĖ IR JOS PRASIDEDĄS IŠTVIRKIMAS.

Tais laikais kuomet da Lietuva buvo prislėgta sunkiomis aplinkybėmis, jau tarp jos sunų atsirasdavo ne vienas, kuris trokšdamas įgyti mokslo ir šviesos, nepasitenkindavo pradine mokykla, bet eidavo vis tolyn, kol pasiekdavo savo tikslą. Jau keliasdešimtis metų atgal nemaža budavo jaunimo einančio netik vidutinius, bet ir augštesniuosius mokslus. Tečiaus toji motina Lietuva nedaug teturėdavo paguodos iš tokių savo sunelių... Jie jos duona užauginti, jos vargais išauklėti, jei ne visi, tai bent dauguma jos išsižadėdavo, ją paniekinę jieškodavo sau pamotės. Patįs išklydę, kaipo apšviestesni žmonių vaikai, patraukdavo paskui save liaudį ir tuo budu patįs ištautėję nemaža prisidėdavo prie ištautinimo savo giminės—ir visos tautos. Da ir dabar musų „Jaunoji Lietuva“ kiek gi teturi inteligentijos?!.. Turtingoji gi kliasa—bajorija—galima sa-

kyti visai yra mums žuvusi... Tai senovės pasekmės. Taip buvo seniau.

Šiais gi laikais atgijus Lietuvai, pakilus jos tautiškam susipratimui taipogi prasiplatino mokslo reikalingumo supratimas, ir dėlei to tai musų laikais mokslus einančiosios jaunuomenės skaičius žymiai padidėjo. Kiekvienas tėvas, pažinęs mokslo naudingumą, nenori palikti savo vaiką aklu, nori pastatyti jį, taip sakant, ant kojų, nori įteikti jam įrankį, su kuriuo jisai be taip sunkaus kruvino prakaito darbo, galėtu sau pasigaminti prideranti pragyvenimą ir užsilaikymą. Dėlei to daugumas jau nebepasitenkina pradine mokykla, bet jeigu tik šiek tiek išsigali, leidžia savo sunų ar dukterį toliau, nežiurint į tai, kad tuomi žymiai padidina savo ir visos šeimynos vargus.

Šisai tai apsireiškimas turėtu mus labai linksminti, nes tuo budu auga vyrai darbininkai, kurie bus tėvynės vadovai, sės gerą sėklą į dabartinių tautos darbininkų išdraskytus ir išakėtus dirvonus... juo labiau, kad jau, galima sakyti, jiems nebėra to pavojaus, kuris seniau prarydavo musų šviesuomenę—ištautėjimo bangos...

Tečiaus, man rodos, šitas dalykas, t. y. žymiai padidėjęs moksleivijos skaičius, nors apskritai imant yra labai malonus ir pageidaujamas, bet tose aplinkybėse ir su tomis pasekmėmis (žinoma ne be išėmimų), kokias matome dabartinėse musų gyvenimo sąlygose, nelabai mums išrodo malonus. Man rodos ir drįstu tvirtinti, kad jeigu tokiose pat aplinkybėse eisime toliau, tai susilauksime to, kad kaip dabar neviena motina laužo rankas ir lieja ašaras dėlei išklydusio ir žuvusio savo vaikelio kaipo pavienio asmens, taip ateityje tauta, kaipo tauta laužys rankas ir lies gailias ašaras dėlei žuvusių bent didelės dalies savo spėkų ir užnuodijimo, o gal kaip kokios dalies ir visai supuvusio, savo tautiško organizmo.

Mat kaip seniau ištautėjimo banga, taip musų laikais atsirado kitas jaunimą graužiantis ir jo spėkas naikinantis vėžys, bereligijingumas ir paskui jį beveik, galima sakyti, butinai sekantis moralis ištvirkimas.

Gana dažnai tiek per laikraščius, tiek privatiškuose pasikalbėjimuose galima išgirsti pasiskundimai ir rugojimai ant musų jaunuomenės ištvirkimo, jos apsileidimo kulturiškame darbe, stokos pasišventimo, meilės tėvynės... Ir sunku su tuom nesutikti. Moksleivių religijiniai-moralis ištvirkimas musų laikais parėjo į madą. Galima sakyti jau retenybė, kad jaunikaitis einantis o juo labiau baigęs vidutinius mokslus, praktikuotu savo šv. religijos priedermes. Jau pripratome prie to,

kad su kokiuo tai ypatingu jausmu žiurime į tokį jaunikaitį, kuris ateina šventomis dienomis bažnyčion atlikti savo moralę priedermę... Taip yra pas mus šventoje Lietuvoje; visai kas kita katalikiškose šalyse užsieniuose, paimkim Šveicarijoj. Liudnas tai apsireiškimas!..

Bet kame gi to priežastis?

Gal butu galima surasti daug mažesnių priežasčių ir aplinkybių, kurios turi įtekmę į atšaldymą ir šv. tikėjimo išnaikinimą mokslus pradedančiojo jaunikaičio širdyje, bet mano nuomone yra dvi svarbiausios to apsireiškimo priežastis, butent netinkamas, traukiantis prie blogo auklėjimas pačioj gimnazijoj ir įtekmė blogų draugų, kurie išsidirbę klaidingą pasaulėžvalgą, nori patraukti paskui save ir kitus.

Dirstelkime nors trumpai į tokio pradedančio mokslus jaunikaičio gyvenimo bėgį o mums dideliai paaiškės ir pamatysime, kaip toks nepažįstąs da svieto jaunikaitis palengva atšaldo savo širdyje religijinį pajautimą ir nejustinai prieina prie visuotinojo išsižadėjimo.

Apskritai imant Lietuvos visuomenė yra tikinti, ir tasai svarbiausiasis žmogaus gyvenime elementas da iš senų senovės yra giliai įsišaknijęs musų žmonių širdyse. Žmonės tikėjime atšalę, o juo labiau jo visai nustoję tai yra tik išimtis iš apskritos taisyklės.

Dėl to tai, galima sakyti, kad ir visa toji jaunuomenė, kuri paskui patenka į vidutines ar augštesniąsias mokyklas, iš pat mažens turėjo savo širdyje motinos rupesniu giliai įdiegtus tikėjimo principus ir kiekvienas toks vaikinukas įstodamas į vidutinę mokyklą nusineša su savim kuogeriausius įsitikrinimus, kuoprakilniausius norus, mat po tėvų priežiura jokiuo budu negali apsileisti savo šv. tikėjimo priedermėse, negali užmiršti savo dvasios reikalų...

Tokio vaikinuko tikėjime atšalimo arba visai jo nustojimo pradžia tai yra jo gimnazijinis gyvenimas. Musų dabartinėse sąlygose gimnazija tai yra moralių pajautimų nužudymo šaltinis, paskui kurį seka užmiršimas savo dvasios reikalų ir drauge visuotinas religijinio pajautimo atšalimas ir jo išsižadėjimas...

Taip, tokiam jaunam vaikinukui įstojus į vidutinę mokyklą plėtojasi jo protas, ir jo galvoje kįla visoki klausimai... Bet jisai pats, kaip tai pažymi ir st. Dovydaitis [1]), savo

[1]) „Aušrinė“ № 6. „Tikėjimo elementas žmogaus gyvenime“. pus. 19.

mokslo pradžioje o net, galima sakyti, vidutinėse, kaip kada gi net ir augštesnėse kliasose nesugeba nuosekliai mąstyti, negali patsai išrišti tų klausimų, negali išsidirbti sau tvirtų nuomonių, negali sutverti savo pasaulėžvalgos. Jisai remiasi da vien autoritetais. Tečiaus tuomet jau jam dažniausiai neikiek neprasilavinusių tėvų autoriteto nepakanka. Jisai ieško sau tokio autoriteto, kuris mokslišku žvilgsniu stovėtu nors šiek tiek augščiau už jį.

Tat kame gi jisai randa tąjį autoritetą?

Tuomi autoritetu yra jam gimnazija, ir antra, vyresnieji jo draugai, kurie netik, galima sakyti, nesirupina tokio vaikinuko dvasiškuoju gyvenimu, bet net tiesiog traukia jį prie blogo, taip kad, drįstu pasakyti su stud. Dovydaičiu: „Nelaimė jaunikaičiui aklai paklausiusiam savo sėbrų, jeigu nebus kam parodyti jam tikresnį kelią“...[1])

Kaip minėjau, pirmuoju tokiam vaikinukui autoritetu yra gimnazija. Pradžioje mokinys da aklai tiki savo mokytojams ir seka jų pamokinimus. Bet musų gimnazijose ar daug atsiras tokių mokytojų, kurie rupintusi savo auklėtinį vesti tikru tikybos ir doros keliu?! Priešingai, nesakau, kad taip butu visur, bet bent daugumoje musų gimnazijų patįs mokytojai tiesiog pozitiviu budu prisideda prie atšalimo religijinio ir doriškojo tokių da neužaugusių jaunikaičių pajautimo.

Atsimenu patsai iš mano gimnazijos laikų, kuomet vienas iš mokytojų da galima sakyti nedaaugusiems iki to mokiniams ketvirtosios kliasos aiškino apie materialistiškąją pasaulio pradžią, kitas vėl da, galima sakyti, vaikams be jokios gėdos ir su pasigėrėjimu pasakojo apie tulas ypatingas Vengrijoj esančias paleistuvystės vietas... ir taip tai vienas aiškiau, kitas labiau užslėptu budu užgaudinėjo religijinius ir doriškuosius mokinių jausmus. Neįstabu, jog toks pasielgimas nežymiai sukelia prieštikybinius abejojimus, kurie sustiprinti kitais kaip vidujiniais, taip ir paviršutiniais apsireiškimais kaskart didinasi ir galų gale priveda tokį jaunikaitį prie to, kad jisai šąla, užmiršta o paskui ir visai išsižada savo didžiausiojo turto šv. tikėjimo...

Kad tai musų gimnazijos butu sutvarkytos tokiuo budu kaip tai yra užsienyje katalikiškose šalyse, tai ištikro beabejo butu galima tvirtinti, kad tuomet moksleivis ištvirkėlis-bedievis butu retenybė, kaip dabar pas mus jau skaitoma retenybe tikintis, doras einantis mokslus jaunikaitis. Sulig šio dalyko tečiaus mes nedaug ką galime kalbėti, kadangi šio elemento sutvarkymas nedaug ką priguli nuo musų, yra gi beveik iš-

[1]) Aušrinė № 6. pusl, 20.

imtinai musų svietiškosios valdžios rankose, jos pilnoj nuosavybėj.

Antrasai tokiam vaikinukui autoritetas tai yra vyresnieji jo draugai. Jis jiems užsitiki iš dalies gi dėl gėdos ir baimės, kad jo nepašieptu, aklai seka paskui juos, ir čia tai kiekvienas norintis gali tają jo silpną pusę išnaudoti ir tokį jauną vaikinuką pakreipti ar vienon ar kiton pusėn. Jau žmogus dėlei sugadinto savo prigimimo yra labiau palinkęs prie blogo ir tik tegu atsiras da keletas tokių bedievių-ištvirkėlių draugų, jau jie gali patraukti paskui save nevieną tokį da nepažįstantį gyvenimo ir da nesugebantį mąstyti jaunikaitį.

Ištikro laimingas tasai jaunikaitis, kuris ypač savo mokslo pradžioje nepateko į tokių savo globėjų rankas. Jeigu gi kuris jau pateko po tų globėjų įtekme, tai reikia labai stiprios valios, kad tam taip dideliam blogumui pasipriešinti ir išvengti taisomų kilpų, juo labiau, kad tokie bedieviai ištvirkėliai, kaip dabar daro musų „pirmeiviai“ su liaudžia, visokiais neva augštesniais dalykais ir siekiais moka gudriai apdumti akis ir ar tai per kningas, ar savo žodžiais ir darbais stengiasi prie savęs patrauktą vaikinuką išklaidyti ir paskui jam nežymiai įdiegti antireligijinius principus. Štai anot „Vadovo“[1]) paslaptis, kodėl mes turime netikinčią inteligentiją.

Čia paduosiu pavyzdį iš savo gimnazijos laikų.

Ejau gimnaziją tuomet, kada dar Lietuvoje buvo uždrausta spauda, bet jau buvo gana augštai pakilęs tautiškasis susipratimas ir prasidėjęs Lietuvos atgijimas. Nors tuomet sunkiai buvo baudžiama už lietuviškasias kningutes ir steigimą draugijų, bet visgi ir tarp gimnazistų atsirasdavo tokių drąsuolių, kurie skaitydavo iš užsienio gabenamas kningutes ir prigulėdavo prie slaptų draugijų, kurių tikslas, kaip budavo aiškinama, esąs pakėlimas tautiško apsišvietimo ir supažindinimas su tautos reikalais. Tikslas prakilnus ir naudingas, tai reikia pripažinti, bet pamatysime žemiau kokiuo budu ir kaip jis budavo vykinamas.

Jaunimas apskritai smalsus prie visko kas tikt nauja. Atsiradus vienam, kaip mes jį vadindavom, tautiškai susipratusiam ir augščiau už mus stovinčiam jaunikaičiui pagal jo iniciatyvos ir mes apie dešimts asmenų nežiurint didelio pavojaus, kas antrą savaitę darydavom susirinkimus, mokėdavom pinigus ir taip tasai musų inciatorius pradėjo mus šviesti tautiškai. «Parmazonas», «Peklos baisybės», «Zizn», «Tkači», tai buvo pirmutiniai šaltiniai iš kurių mes sėmėme savo tau-

[1]) „Vadovas“ №30—VIII 1911 m. pusl. 177.

tiškąjį susipratimą. Praktiški susirinkimų klausimai: tai tikėjimo nereikalingumas, žmogaus paėjimas, pasaulio atsiradimas, žinoma su konkliuzija, pagal savotiškosios logikos, pilnai sutinkančia su užmanytu tikslu...

Tai vienas pavyzdys. Kiek gi tokių tautiškų švietikų atsirasdavo tais laikais ir dabar tebeatsiranda?! Tokie švietikai nevienam da nepatyrusiam jaunikaičiui užnuodijo širdį, atšaldė jo tikėjimą ir galų gale privedė prie visuotino to savo brangiausiojo turto išsižadėjimo. Ir kiek tai yra jaunikaičių, kurie tokiuo ir panašiu budu žudo save, žuva tėvynei Lietuvai, užmiršta savo priedermes sulig jos ir tėvų, kurie padėjo tiek triuso ir vargo, kad suteiktu savo suneliui laimingesnį pragyvenimą.

Tokios tai maždaug, mano nuomone, dvi svarbiausi musų moksleivijos religijinio iškrypimo priežasti. Žinoma be to yra ir daugiau to apsireiškimo priežasčių. Taip kaikurie nustoję tikėjimo dėlei savo vidujinių grynai psychologiškų pargyvenimų; kiti dėlei savo blogų palinkimų ir savo moralio iškrypimo... Nors vėl iš kitos pusės tąjį moralį iškrypimą ir ištvirkimą galima skaityti kaipo pasekmę išsižadėjimo tikėjimo, kurio pasekme yra pamynimas viršprigimtų moralių principų, naturalė gi vien be viršprigimtinio motivo etika, jeigu tai galima da pavadinti etika, kaipo neturinti sankcijos, neįstengia suvaldyti žmogaus sugadintą silpną prigimimą. Atmetus kartą religiją ir tuo pačiu viršprigimtą autoritetą, žmogus lieka pilnai autonomas, ir logiškai manant, norma viso savo moralio gyvenimo tegali pripažinti savo subiektivinius norus ir palinkimus. Iš to gi pasekmės aiškios.

Ir taip, jaunikaitis, kartą atšalęs ir visai užgesinęs savo širdyje religijinį pajautimą, nusikratęs nuo savo sprando viršprigimtus moralius jį varžančius pančius, netenka to akstino, kuris jį sulaikytu nuo blogo ir... dažniausiai eina paskui tai, kaipo butina pasekmė, jo moralis ištvirkimas. Toksai jaunikaitis dažniausiai eina ir gi garsingosios Švedijos bedievės-pirmeivės keliais, kuri savo kningoje „Meilė ir moterystė“ stačiai sako, kad lyties dalykuose žmogus neturįs buti varžomas; arba vėl kito „pirmeivio“ Pragos universiteto profesoriaus Ch. v. Ehrenfels'o, kuris mokina, kad „užaugusiam vyrui nėra lyties dorybių“. Ištikro tat nėra ką labai stebėtis, kad ir tarp musų jaunuomenės atsiranda tokių, kurie pasitaikius progai skaldo sau antausius už vieną ar kitą merginą, kurie tveria kuopas, kad šventomis dienomis kur viešbutyje, (kaip kada ir „dalikatnesnėse“ vietose), pamylėti merginas, arba kas trečią dieną patiems gerai įsigerti, kaip tai buvo

šiais keleta paskutinių metų. Beto jeigu da aš čia priminsiu išniekinimą ir šaudymą į šv. Sakramentą, kuris atsitiko tarp gimnazijos moksleivių Lietuvoje keletą metų atgal, tai jau, manau, turėsime pilną religijinio ir doriškojo musų moksleivių nupuolimo paveikslą...

Čia turiu pažymėti kad mano išvadžiojimų pavyzdžiai paimti maždaug iš vienos apielinkės (bet tai jau svarbiausiai kad tai yra iš pačios Lietuvos) ir tatai visoj smarkumoj gal negalima butu taikinti prie visų vidurinių mokyklų ir jų auklėtinių, bet visgi mažiau ar daugiau, vienoj ar kitoj vietoj, vienam ar kitam mieste matome bent panašius apsireiškimus, panašias pasekmes. Manau niekas nesistengs man tai užginčyti, kad musų dabartinė bent daugumoje mokslus einančioji jaunuomenė, dėlei netinkamo savo mokslo pradžioje auklėjimo, eina negerais keliais; kad religijiškai-doriškojo ištvirkimo banga apima didelius plotus ir skandina musų tautos darbininkus, atitraukdama juos nuo tautiškojo darbo ant religijinių pamatų, kuris tai darbas v i e n t i k t a i ir tegali but naudingas musų tėvynei. Drįstu taip tvirtinti, nes juk žinome, kad tokie senovės galvočiai kaip Aristotelis, Ksenofontas, Ciceronas, Seneka sakydavo, kad tik toji tauta tegali buti patvari ir galinga, kuri užlaiko savo tikėjimą. Beto butiną religijos reikalingumą visuomenės gyvenime pripažino net tokie tikėjimo priešai, kaip *J. Rousseau* ir *Voltaire'as*. Taip pirmutinis iš jų sako:

„Maniau galima buti geru be religijos, bet susipratau, kad buvau apsirikęs".

Antrasai gi tai visiškai patvirtina sakydamas:

„Prašalinti religiją tai reiškia priveisti žemę žmogžudžių, vagių ir piktadarių".

Beto ir patsai musų jaunuomenės tiesiog dievinamas Tolstojus[1]), nors žinoma pagal savo ypatingo supratimo, bet irgi pripažįsta butiną religijos reikalingumą žmogaus moraliame gyvenime; štai jojo žodžiai: „Morališkumas negali buti neprigulmingas nuo religijos";[2]) ir vėl:

Be religijinių pamatų negali buti jokio tikro nenuduoto morališkumo, taip kaip be šaknų negali buti tikro augalo".

Dėlei to tat augščiau minėjau, kad tasai, kuris pats išsižadėjęs religijinių principų, griauna tikėjimiškus tautos pa-

---

[1]) „Aušrinė" № 6 pus. 2.

[2]) „Ходите въ свѣтъ, пока есть свѣтъ". pusl. 187 ir 198. „Религія и Нравственность".

matus ir per tai daro didelę blėdį tautai, negali vadintis tikru tautos darbininku—tėvynės mylėtoju. Bet kiek jau pas mus yra tokių darbininkų?!.. Beto žinoma jų skaičius augs drauge su musų moksleivijos religijiškai doriškuoju iškrypimu.

Tai apsireiškimas, kurį giliai turi atjausti kiekvienas, kuris tikra meile myli savo tėvynę—Lietuvą... Matėme tat maždaug, kokiuo budu musų jaunuomenė prieina prie tokio gal nepermatomo, bet tiesiog apverktino stovio, kuris traukia paskui save da skaudesnes pasekmes. Tečiaus toji pati jaunuomenė, kol laikas, neįstengia o iš dalies gal ir nenori to pamatyti, nenori tam radikališkai pasipriešinti ir taip vienas po kitam krinta ir žuva tose pragaištingose bangose...

Laikas butu bent tiems jau susiprasti, kurių širdyse da neužgeso augštesni troškimai, kurie mąsto šiek tiek giliau, kad stotu kovon prieš bendrą kaip visos tautos, taip ir pavienių asmenų priešą, ir gelbėtu savo brolius, jei taip išsireikšiu, iš prapulties nasrų. Bet, žinoma, patiems moksleiviams be pašalinės pagalbos ypač dabar pradžioje tame dalyke sunku ką daug nuveikti, vienui gi vienas kol kas kovotojas prieš tąjį blogą lieka gimnazijos prefektas (kapelionas). Bet ir jam vienam sunku yra atsispirti prieš tą iš kelių pusių siaučiančią ir tvirkinančią bangą, sunku duoti kiekvienam tinkamai patarimai ir pamokinimai, juo labiau, kad, dėlei įkalbinėjimų arčiau stovinčių už jį draugų, juomi neužsitiki ir labai maža kas kreipiasi prie jo su savo reikalais ir abejojimais ir taip įsišaknijęs jau blogas leidžia kaskart gilyn šaknis ir su laiku gali užaugti į didelį stiprų medį...

Norint tąjį dalyką priderinčiai sutvarkyti ir pakreipti geron pusėn, mums butinai yra reikalingos moksleivijos organizacijos. Dėlei to, nors musų sąlygose tai yra neapsakomai sunku, bet visgi musų visuomenė, kuriai tikrai rupi tautos ir tėvynės gerovė, turi ypač atkreipti akį į vidutines mokyklas, jai privalo tasai dalykas labai rupėti ir ar šiaip ar taip gyvu pasekmingu darbu turi prie to prisidėti, nes tik tuomet musų tauta galės tikėtis susilaukti tikrų savo darbininkų—tėvynės mylėtojų, tikinčios doros inteligentijos... Aš pats čionai šiuom kart nemanau rašyti apie tokių organizacijų budą, bet manau, kad atsiras tarp musų vienas ar kitas, kuris tą dalyką gerai supranta ir galėtu pasistengti tai gerai pervesti ir priderinčiai sutvarkyti.

A. Jaunutis.

Nejau-gi?

(Atsakymas į *P. Bytauto* „Ar-gi?).

P. R. Bytautas[1]), kritikuodamas p. Dovydaičio straipsnį „Tikėjimo elementas žmogaus gyvenime“[2]) pajudino daug svarbių klausimų, bet su kai-kuriomis tenai išreikštoms mintimis vis-gi nepilnai tegalima sutikti. Šios mintįs yra neva apskriti p. Bytauto pasaulėžvalgos ruožai. Aš čia pažymiu tik svarbesniuosius tarp jų. Štai jie:

1) Materializmas papildytas panteizmu esąs tokia tiesa, su kuria apšviestas žmogus galįs sutikti, nes toki pasaulėžvalga maž daug atsako į visus klausimus, kokiuos žmogus gal jai pastatyti, „nes tiktai toji pasaulėžvalga tegali užtenkinti dvasią, kurioj lygiai yra dalyviais logiškas mąstymas ir vaidentuvė. Pirmas sutvėrė pasaulę atomų su jų betiksliu judesiu ir mechanikinės butinumos vergyste, pastaroji duoda pasaulei tikslus ir grąžina laisvę“.[3]).

2) Tikėjimas yra įsitikrinimas, kurs remiasi ne p r o t o pamatais, kaip žinojimas, bet j a u s m o ir v a l i o s: jis negalimas logiškai pamatuoti, nei reikalingas tokio pamatavimo[4]).

3) „Etika visai nepriklauso nuo metafyzikos... ji tur nuosavią reikšmę, neskolintą iš jokios metafyzikos: jos įstatai yra immanenti žmogaus gyvatos desniai[5]).

Ir toliau: „moralės filosofija (etika) nepriguli nuo jokių metafyzikinių pažiurų, pav. nuo tikėjimo į vėlės (dušios) nemarumą. Ji nepermainys nei vieno savo padėlio, ar gyvenimas seka po mirčiai ar ne“[6]).

„Visi logikos ir etikos įstatai yra lyg šmotai, dalįs visuotinės gamtinės tvarkos, pamatuoti tikrumos esmėje... gamtinė tvarka yra vienkart dorine tvarka. Dvasiškai dorišķas žmonijos gyvenimas yra augščiausios gyvybės išsiplėtojimas, kurį

[1]) Aušrinė, №№ 1, 2; 1911.
[2]) Aušrinė № 6 1910.
[3]) Ten pat. № 1, p. 18.
[4]) Ten pat, № 2, p. 36.
[5]) № 2, p. 38;
[6]) p. 39.

mes žinom, todėl jis yra augščiausiu visutikriojo (Allwirkliche) apsisprendimo forma[1]).

Nesunku čia pastebėti, kad visos virš paminėtos mintis yra gryniausi šiuolaikinio monizmo išreiška, ir tai dar tobuliausioje jojo formoj, vadinamoj paralelišku monizmu.

Šisai monizmas visupirmiausia tvirtina kad visų, pasaulėje matomų, apsireiškimų pagrinde gludi vienui *viena substancija, kuniškai-dvasiška.* Nei jokio Dievo, pasaulei transcendento nėra. Pati gamta ir yra Dievas, nes viskas evolucijos keliu išsivystė bei išsiplėtojo iš tos kuniškai dieviškos substancijos. Žmogus-gi yra visutobuliausis šios gamtinės dievystės apsireiškimas. Aišku, kad šitokiai pasaulėžvalgai esant, negal but jokios kalbos nei apie religiją, nei apie etiką transcendentę, kurios turėtu savo pamatą ne pasaulyje, bet kaip religiją taip ir etiką sutveria žmonija pati sau, sekdama tiktai gamtos dėsnius, nes tik žmoguje tur jiedvi abi savo pamatą.

Dabar ne prošalį bus pagvildenus, ar monizmas gali buti tikra pasaulėžvalga. Pilną šian klausiman atsaką gausime apsvarstant įdomesnius pavienius pamatus, p. Bytauto paliestus dviejuose „Aušrinės" numeriuose. Svarbiausis tarp šių punktų tai tas, kad pasaulis su jojo visais pastebimais apsireiškimais pats savaimi prasidėjo, išsivystė, išsitobulino, sekdamas amžinosios savo evolucijos mechaniškai - tikslius dėsnius. Jei taip, tai aišku, jog religija, kurios svarbiausis objektas Dievas, negali turėti savyje jokios objektivios vertės; taippat lygiai ir etikos giliausių pamatų nereikėtu tada ieškoti kur kitur, kaip tiktai pačiame pasaulyje, butent žmogaus prigimime.

O jei ne, t. y. jeigu pasaulio pradžios šaltinis yra Dievas, gamtos sutverėjas, tai tiek religija, tiek ir etika privalo savo pamatavimuose atsižiurėti į transcendentę Esybę, nes tada religijos dalykas bus skelbti, kad reik Sutverėjas garbinti ir Jo klausytis, o etika pasisakys, kad reik padoriai elgtis kaip prieš Dievą, taip pačiam su savim ir su sau artimais, nes bėda tam, kursai peržengs Dievo duotus įstatus. Kiekvienas mato, kad čia eina klausimas apie tai, ar metafyzika turi buti ateistiška ar teistiška.

Visokios rušies dabartinieji ateistai, ar jie bus vienos, ar kitos monizmo pakraipos šalininkai, savo išvadose apie pasaulio pradžią remiasi dažniausiai atomizmo teorija. Tai-gi manau, ne prošalį čia bus pakalbėjus apie atomizmą apskritai,

[1]) Ten pat.

kad pamatytumėm, ar ši teorija jau visus klausimus taip ir išriša, kaip apie tai mano daugybė dabarties filosofų, o kartu su jais ir p. Bytautas. Ir atomizmas, lygiai kaip ir monizmas, gali turėti visokias pakraipas sulig to, kas juomi savo filosofijoj naudosis, nes ši teorija pati savyje gal sutikti su visokios filosofijos rušimi, net ir su teistiška, kaip apie tai galės kiekvienas įsitikrinti, perskaitęs, čionai trumpai paduotą, atomizmo teorijos historiją bei peržvalgą. Pradėsim nuo senosios gadynės atomizmo.

I.

Senosios gadynės atomizmas.

Pirmaisiais atomizmo įkurėjais pas senovės graikus buvo du jų filosofu: Leukippas ir Demokritas. Juodu mokino, kad visos pasaulės pagrindu esanti Pilnybė (πλῆρες) bei Tuštybė (κενὸν). Pirmąją juodu pavadino ėsančia, antrąją-gi nėsančia. Juodu taipogi tvirtino, jogei taippat tikrai esanti ėsybe (τὸ ὄν), kaip ir nėsybe (τὸ μὴ ὄν). Esybių esama begalinė daugybė; kiekviena iš jų yra napadalinama, graikiškai: „ἄτομος“. Nuo čia tai ir paeina taip pagarsėjęs žodis «atomas». Tarp atomų randantis tuščia erdvė arba tuštybė, nes anot Demokrito judėjimas reikalaująs tuštumos, dėlto, kad pilnybė nieko svetimo negalinti į save įsileisti. Skįstumas ir tirštumas tėra tik galimas, ėsant atomų tarpe tuštiems tarppločiams. Augimas prigul nuo to, kad įeinantis kunan maistas suranda jame atsakančią sau tuščią vietą.

Atomai savo kokybe visi tarp savęs yra panašus bei lygus, bet skiriasi viens nuo kito savo paviršine forma, didumu ir svara. Įvairi jų forma, jų skirtas erdvėje (suprask: tuštybėje), susitvarkymas bei padėjimas (pozicija) esą tais faktoriais, kurie sudaro visokių pasaulėje apsireiškimų įvairumą, taip, kaip iš tų pačių raidžių galima sustatyti tragėdija arba komėdija.

Anot Demokrito nereikia jieškoti jokios atomų ir jų privalybių priežasties, esančios nuošalyj nuo jų pačių, nes jie patįs esą amžini ir bepriežasčiai. Spėjama, kad sulig Demokrito mokslo ir atomų judėjimas yra amžinas. Atomai, butinumo verčiami sukuriuotis tuščioj erdvėj ir tuompačiu viens su kitu susidurti, sudarę ilgainiui ištisus pasaulius.

Per amžių amžius šie ištisi pasauliai butinai pakilantįs ir vienas po kitam nunykstantįs. Žemė pakolei buvus lengva, sukuriavusi erdvėje, kaip ir kiti paprasti atomai, bet vėliaus pamažu jai sutirštėjant pasiekusi ilsėjimosi stovį.

Iš drėgnos žemės arba iš dumblo susidarę organizmai. Žmogaus siela susideda iš plonų, slidžių ir apskritų ugnies atomų, kurie išsisklaidę yra po visą kuną. Kiekvienu du atomu turi sau vieną dvasios atomą, sužadinantį juose judėjimą. Skirtuose organuose dvasiniai atomai pildą ypatingas funkcijas; ir taip smagenįs yra mąstymo vieta, širdis—piktumo (rustumo), kėpėnos-gi (jaknos)—geidulių. Įtraukiant į save orą, mes prisisemiam iš jo dvasinių atomų, iškvėpuojant-gi jį—tokiuos pat išleidžiame oran, ir taip musų gyvastis tvirtai laikosi, lig nuolat atsibunant mumyse šio kvėpavimo procesui. Pajautimai nėsą kas kita, kaip tik atomų tekmė nuo mus apsupančių daiktų, ir tokiuo budu pakįlą mumyse jautuliniai paveikslai, užkliudantieji musų jautulius. Ir taip musų pajautimas yra tik musų pačių susikeitimas. Čia aiškiai matoma, kodėl Demokritas tvirtino, kad atomų įvairi kokybė esanti tik mumyse, butent veikiant musų jautimui, bet ne pačiuose atomuose, nes jų kokybe yra tik mus pačių susikeitimas. Žymus graikų mokslininkas nedrįso neguoti dievų buities, tik jo dievai niekame neperviršija paprasto žmogaus, negu tik savo ilgesniu gyvenimu[1]).

Demokrito atomizmą stengėsi ištobulinti bei praplatinti daugybė ir kitų senosios gadynės filosofų. Aš čia paminėsiu tik du. Taip Epikuras mažai kame tėra nutolęs nuo Demokrito. Tik anuot jo pirmutinis atomų judėjimas buvęs ne verpetinis, kaip tai mokino Demokritas, bet tiesus nuo viršaus į apačią, arba atbulai, t. y. vertikalis. Tokiam judėjimui besant atomai pamažu nukrypę į šalį ir per tai susitrenkę tarp savęs. Iš čia pakįlęs įvairus judėsys bei susidaužimas, ir sutvėręs pamažu kaip žvaigždes taip ir žemę su joje pastebimais visokiais apsireiškimais.

Tarp Rymiečių praplito atomizmas labiausiai ačiu Tito Lukrecijaus poėmai „de rerum natura“. Šioje poėmoje išreikštas atomizmas savo esmėje niekuomi beveik nesiskiria nuo Epikuro mokslo, todėl čia plačiau apie jį ir nebekalbėsiu[2]).

Visas pamatines senosios gadynės atomizmo mintis galima but sutraukti į šiuos punktus:

---

[1]) Žiurėk apie tai *Ueberweg-Heinze*: Geschichte der Philosophie, Berlin 1909. p. p. 75—80.

[2]) Ten pat: p. p. 275—6.

1) Atomai savo kokybe visi tarp savęs yra lygus ir tos pačios prigimties.

2) Visas jų veikimas yra mechaniškas, paeinąs iš jų pačių susitrenkimo.

3) Šis jų susitrenkimas privertė juos susiplakti išpradžios į mažesnes kuopeles, paskiau kas kart į didesnes, sutaisydamas pamažu ištisus pasaulius su jų visokiais matomais apsireiškimais. Tai-gi gyvastis, pajautimai ir protavimas esą tik mechaniškojo atomų judesio išdirbiniai.

Dabar pereikim į naujosios gadynės atomizmą.

II.

Naujosios gadynės atomizmas.

Su krikščionijos atsiradimu pamažu slinko žemyn ir vis kas-kart labiau nyko senoji materialistiška pasaulėžvalga. Jau ketvirtame šimtmetyj krikščioniškosios eros užgęso Epikuro mokykla. Ištisas viduramžis, išskiriant tik tulus arabų bei žydų filosofus, žino tik pavienius atomizmo šalininkus, kaip antai Wilhelmą iš Conches[1]). Tiktai pasirodžius Bakono iš Verulamo filosofijai pabudo iš savo ilgo miego ir atomizmas. Bakonas prisijungia prie Demokrito ir labai jį gerbia, o Aristotelį pašiepia ir pajuokia. Anot Anglijos filosofo atomai nešioją savyje kaip diege, visas kunuose pastebimas ypatybes bei spėkas. Bet jisai dar netiki, kad su vienais atomais jau ir išaiškinsiąs viso pasaulio išsirutulojimą bei susitvarkymą. Todėl jisai savo atomus apdavanoja tam tikromis dvasiomis (spiritus), kaipo pasaulio tvėrimosi bei jo išsilaikymo principais. Šios dvasios vienok nereik suprasti idėališkai, bet materiališkai. Jos tik esančios plonesnės ir dar labiau neregimos negu paprasti maži kuneliai arba atomai. Atominės dvasios įvairuoja tarpu savęs sulig to, kad kaikurios iš jų esančios šiltos, kitos šaltos, o vėl dar kitos drėgnos. Gyvųjų kunų atominės dvasios esančios dvejopos rųšies, vienos—tokios pat, kaip ir pas negyvus kunus, kitos-gi gyvasties dvasios (spiritus vitales). Ir gyvasties dvasios yra kuniškos esmės, tik josios yra skaistesnės bei švelnesnės, nes daugiau panašios į ugnį arba orą (Tamquam aura composita ex flamma et aëre). Principialis-gi skirtumas tarp Demokrito ir Bakono yra ta-

[1]) *Schneid*: Naturphilosophie p. 16.

me, kad anot pastarojo visus atomus ir jų dvasias sutvėręs Dievas. Bet kaip Demokritas taip ir Bakonas nenor ieškoti gamtos apsireiškimuose tikslių priežasčių, nes čionai klausimas tik esąs apie „kaip“, o ne apie „kodėl“. Niekas taip kaip Bakonas neišjuokė Aristotelio hylemorfizmo, o vienok neprošali but užklausus, ar paties Bakono pramanytos „dvasios“ nėra juokingos?[1]).

Gassendi sutinka su Bakonu tame, kad atomus sutvėręs Dievas ir, kad jujų skaitlius esąs apribotas, bet anot jo taippat pats Dievas sudaręs iš atomų ir visą pasaulę. Atomų svarumą aiškina jisai kaipo spėką, juose gludančią; su jos tai pagalba atomai susispiečia į kuopas, arba susitrenkdami nutolsta viens nuo kito. Dvasiškasis žmoguje veikimas paeinąs vienok nuo nemirios dvasios.

Garsusis Dekartas viename labai svarbiame punkte skiriasi nuo savo pranokėjų, nes jisai atmeta jų pramanytą tuščią erdvę, kaipo paprastą niekį[2]). Taippat negal jisai sutikti su atomų nepadalinamumu, nes kiekvienas tęsus kunas gali buti toliau dalinamas. Dekartas manė, kad kuno esme esant jo tąsa (Ausdehnung, extension) ir, kad atomai neturį savyje neijokios spėkos. Taippat nesą pas juos nei svarumos spėkos nei kitų kokybių; visas jų judėjimas esąs tik mechaniškas, paeinąs iš jų pačių susitrenkimo, bet savo pradžią turįs Dievuje. Šisai judėjimas esąs ne tik negyvų esybių atsiradimo priežastimi, bet kartu ir gyvujų, kaip antai augmenų bei žvėrių (išskyrus tik žmogaus sielą), kurie yra paprastomis mašinomis, kaip ir visas pasaulis.

Kartu nu Dekartu įsivyruoju gamtos filosofijoj ypatinga pakraipa, suglaudžianti visus pasaulio apsireiškimus į geometriškas skaitliavimo formas, kaip apie tai išsitaria Lange[3]). Paskesniais laikais garsusis materialistas De la Mettrie pritaikino Dekarto mechanizmą ir prie žmogaus—l'homme machine.

Žymus chemikas Robert Boyle taippat kaip ir Epikuras skelbė tuščią erdvę. Jo atomai ne gal viens į kitą įsibriauti ir jie įvairiuoju sulig savo didumo. Bet viską Dievas sutvėręs ir sutvarkęs pagal protingų dėsnių.

Ligšiolei paminėti filosofai mato atomo ėsmę vien tik jo tąsoje. Pagal jų nuomones gamta neturinti jokio savarankiško judėsio, jokio stengimosi ir jokios spėkos. Vieninteliu ju-

---

[1]) Ten pat, p. 17;
[2]) *Cartesius* Principia philosophica pars IV, № 202.
[3]) Geschichte des Materialismus, I 199. (Leipzig; 1908).

dėsio principu yra mechaniškas atomų susitrenkimas. Bet čia norint jiems viską išaiškinti vien sulig mechaniškųjų dėsnių atsirado daug keblumų bei neaiškumų. Judėsio pagaminimas (Mitteilung), sujudinto kuno atramioji, taippat kaip ir judinančiojo trenkiančioji spėka, žodžiu, visi judėjimo elementai paliko nesuprantamais ir neišaiškintais, nekalbant jau apie organiškąjį bei jautuliškąjį veikimą. Šitų keblumų ir neaiškumų prašalinimui kaip gamtomokslis taip ir filosofija bando pamažu peržengti mechanizmo ribas ir atomų esmėn dabar jau dedama ne tik jų tąsa bet iš spėka. Pirmas pradeda taip mąstyti Locke[1]). Jisai prileidžia, kad kunų veikimas paeinąs iš jiems priklausančios jiegos, ypač iš atsispyrimo spėkos (Repulsivkraft). Dynamiškąjį gamtoje principą dar daugiau pažymėjo Newton'as. Garsusis Anglijos astronomas pastebi, kad Dekarto mechanizmas neišaiškinąs dangaus kunų judėsio ir prieštaraująs empirijos faktams bei matematiškiems dėsniams. Anot Newtono ne tik visos žvaigždės kartu su žeme bet ir visi atomai judą per svaros bei pritraukimo spėką. Sulig jo nuomone įtikėtinu dalyku yra tai, kad Dievas iš pradžios taip sutaisęs materiją, jog jos mažiausiosios dalelės, iš kurių paskiaus susidėjusi visa gamta, buvo stiprios, kietos, neįeinamos (undurchdringlich) ir judančios. Toliau Newtonas prileidžia, kad šių dalelių didumas, forma ir skaitlius randasi tam tikrai apribotuose santikiuose su erdve, kurioje jos kruta, kad geriau išpildytu iš viršaus joms pastatytą tikslą. Atomų judėjimas atsikartojąs ne tik sulig jų nerangumo bei atspiros spėkos, bet ir sulig juose veikiančio aktiviško principo. Taip kunų svara, jų susiskirimas ir fermentacija yra tik šio principo rezultatu. Šiuodu principu: pasiviškas ir aktiviškas nėra tai pasislėpusios atomuose kokybės, iškilančios viršun iš specifiškųjų esybių formų, bet visuotini gamtos dėsniai, sulig kurių visas pasaulis susiformavo[2]). Newtonas tikėjosi pastumęsis su savo mokslu gamtos filosofiją toli pirmyn. Po jam kaip fyzika taip ir chemija pripažįsta atomui nuosavią spėką. Svaros, patraukos ir atspiros spėkomis imama stropiai naudotis chemiškiems ir fyziškiems apsireiškimams išaiškinti. Atomas dabar palieku dualistišku; medega ir spėka yra jo du svarbiausiu elementu.

---

[1]) *Schneid*, opic. p. 20.

[2]) *Schaller:* Geschichte der Naturphilosophie, Leipzig 1841, I p. 389.

III.

Dynamiškas atomizmas.

Ligšiol gvildomas atomizmas atranda kuno esmę jo elementarinėse medegose, į kurias šisai duodasi dalyties, sulig-gi dynamiškojo atomizmo kuno esmė susidaranti v i e n t i k i š s p ė k ų (Kräfte). Naujoji atomizmo rųšis skelbia, kad kunas agregatas ne iš tęsių kunelių, bet iš netęsių s u b s t a n c i j ų—iš s p ė k ų. Medega dynamizme pranyksta su dumais: ji yra tik spėkų apsireiškimas. Jei virš apsvarstyto atomizmo pamatine pakraipa yra empirizmas ir materializmas, tai ant dynamiškojo atomizmo atsistoja idealizmas bei panteizmas.

Pirmaisiais graikų filosofijoj dynamizmo atstovais buvo P y t a g o r i e č i a i, maniusieji, kad visų daiktų pamatu bei pagrindu esą skaitliai (numeri). Jų filosofijos systema yra tik skaitliavimo systema. Su pytagoreizmu šiek tiek giminiuojasi ir kaikurių Bažnyčios Tėvų mokslas. Taip antai Grigalius Nysietis supranta materiją, kaipo kaž-ką grynai ideališką[1]). Graikų ir viduramžio arabų bei žydų neoplatonizmas yra viena tik iš daugelio dynamizmo rųšių. Naujoje gadynėj dynamizmas daugiausiai pragarsėjo nuo L e i b n i z o laikų.

Leibnizas buvo iš pradžios užžavėtas mechaniškuoju Dekarto gamtos aiškinimu, visai paniekindamas scholastiškąjį hylemorfizmą. Bet pamažu beįsigilindamas į gamtos tyrinėjimus, pamatė, kad supratimo apie kuną, vien kaipo apie ką tai tęsų dar neužtenka, kad vispusiškai išaiškintumėm visokius gamtoje atsibunančius procesus, ir kad todėl butinai reikia kunui priduoti spėkos sąvoka. Leibnizas kritikuoja kietųjų atomų teoriją, ir žiuri į tai, kas jam buvo pasakyta apie atomų formas, vien kaipo į paprastus proto žaislus (lusus ingenii). Todel šisai mokslininkas pasaulio kunų pamatan deda nepadalinamas substancijas, kurios vadinasi pas jį m o n a d o m i s[2]). Šios monados yra savo esmėj bekunės ir betąsios, skiriasi-gi tarp savęs savo kokybe, ir jų skaitlius kiekviename kune esąs neapribotas. Josios nuolat veikia ir keičiasi, nes yra tai s p ė k ų p r i n c i p a i bei e n t e l e c h i j o s, kaip jas patsai Leibnizas vadina. Bet šisai jų veikimas nėra pereinąs (transitif), tiktai immanentus (savyje uždarytas) ir susidedąs iš įsivaizdinimo (Vorstellung) bei pageidimo spėkų. Taigi Leibnizo monados galima

---

[1]) Schneid, p. 21.
[2]) Monadologie, p. 905 (Erdmano išleidimas). Taip-pat *Schneid* p. 22.

sakyti yra tai esybės, jaučiančios ir pageidaujančios. Vienok jų įsivaizdinimas nesąs pas visas lygus bei vienodas, nes pas kaikurias šviesesnis ir aiškesnis, pas kitas-gi miglotesnis ir mieguistesnis. Augščiausį įsivaizdinimą yra pasiekus monada, padaranti žmogaus sielą, nes ji turi sąžinę (Selbstbewusstsein). Kiekviena monada yra tai mažutėlis savyje uždarytasis pasaulis, nes visos monados anot Leibnizo neturinčios nei jokio tarp savęs vispusinio veikimo. Iš čia išeina, kad sąryšis tarp kunų nėra realis, bet tiktai idealis, kursai Leibnizo nuomone turįs pamatą tame, kad Dievas pastatęs kiekvieną monadą tokiame santikyje su jos kaimynėmis, jog kiekviena iš jų neprigulmingai nuo kita kitos veikdama tuomi pat nekliudo veikti ir kitoms. Iš čia seka, kad pasaulyje viešpataujanti virš nustatytoji harmonija (harmonia praestabilita). Tarp organizuotos ir neorganizuotos esybės yra toks skirtumas, kad pirmojoj randasi centralinė monada, turinti aiškesnį įsivaizdinimą ir tuomi viešpataujanti ant kitų, iš kurių susideda organizmas. Nėra ir kalbos, kad pagal šio mokslo—tąsa, erdvė (Raum), laikas, judėsys ir kiti kunų privalumai butu kas nors reališka, bet vis tai yra tik fenomenalybės. Kaip matome, Leibnizas, sugriovęs mechanizmą materialistišką, pastatė jo vieton tokį pat ideališką arba abstraktišką.

Leibnizo monadologiją toliau apdirbinėjo ir pagerino jezuita *Boskovich*[1]). Jo nuomone ir-gi kunai susidaro iš nepadalinamų ir iš netęsių substancijų, kurių skaitlius vienok kiekviename kune esąs apribotas. Boskovich'o substancijos yra tai monados, apdovanotos traukos ir atspiros spėkomis. Trauka sujungia monadas tarp savęs, jų-gi atspira padaro tai, kad jos kita kitos neprisiliečia, bet yra atstu tam tikroj tolumoj. Iš tarp savęs veikiančių spėkų pasidaro tai, ką mes vadiname kuno tąsa, kuri, suprantoma, nėra realė, bet fenomenalė. Garsus jezuita nepripažįsta monadoms nei įsivaizdinimo spėkos, nei pageidimo. Visos monados esančios vienos kokybės ir prigimties. Įvairus jų susitelkimas į visokias kuopas ir padarąs esybių įvairumą. Boskovich prilygina pasaulę prie didelės bibliotekos, nes kaip iš raidžių susidaro žodžiai, paskiaus kningos, taip ir pasaulis susidaręs iš monadu. Boskovich'o dynamizmas išsiplėtojo Francijoj, Italijoj ir Vokietijoj.

Kantas taip-pat buvo vienas žymiausiųjų dynamizmo pasekėjų. Jisai supranta kuną kaipo ką-tai tęsų ir užimantį erdvę (Raum). Kuno tąsa negal but ir suprasta be traukos ir

---

[1]) *Boskovich*: Theoria philosophiae naturalis. Viennae 1759.

stumos spėkų. Daugiau mes ir nežinome apie medegą, kaip tik tai, kad joje veikia dvi viršminėti spėki.[1])

IV.

Naujausiasai atomizmas.

Išradimai, kuriuos Boyle ir Newton'as padarė, tyrinėjant gamtos dėsnius, pastumėjo taip-pat ir mokslą apie atomus į naujas vėžes, suteikdami jam naują išvaizdą. Pradedant pridavinėti atomams spėkas, įvairias atomų formas, jų kabliukai bei aštrios viršunėlės pasirodė kaipo visai niekam nereikalingas niekis, nes kiekviena substancija susideda tik iš vienodų atomų!! Mes čia neminėsim, per kokias metamorfozes atomas perėjo rankoje tokių galvočių, kaip Dalton'as, Boerhave, Gay-Lussac'as ir Ampere'as. Pirmiausiai nedaleidžia mums apie tai plačiai pasikalbėti trukumas šiose skiltyse vietos, o antrą, naujausis atomizmas turi savyje ir daug keblumų, nes kiekvienas beveik gamtos tyrinėtojas savaip supranta atomą. Fyzikui jisai pasirodo vienaip, chemikui kitaip ir galop filosofui dar kitaip. Taipogi pavieni fyzikai taip kaip ir chemikai bei filosofai vis dar jį savaip supranta[2]). Beveik „q u o t c a p i t a t o t s e n t e n t i a e". Bendrumas-gi, rišąs visas jų pažvalgas į ką-nors vieną, yra labai mažas.

Tai-gi aš čia pasitenkinsiu tik padavęs apskritus bruožus kaip chemiškojo taip ir fyzikalio bei filosofiškojo atomizmo.

1. Chemiškasis atomizmas.

Kaipo pagrindu visokių gamtoje apsireiškimų naujoji chemija pripažįsta materiją arba medegą, kuri nėra vienok kokia ten nepertraukiama (kontiinuierliche) ir stipriai susikabinusia (zusammenhängende) masa, bet susidedanti iš daugelio mažučių dalelių, vadinamų atomais. Ši masa yra dvejopa:

---

[1]) *Schneid*: p. 24.

[2]) *Lange*, II; p. p. 181 c.; *Martin*: Die letzten Elementen der Materie, Krimitschau 1875;

viena iš jų yra besvari (imponderable), antroji gi svari arba sveriama (Wägbare). Besvari materija arba aiteris (aether) užpildo visą pasaulio erdvę ir randasi taippat net ir svariuose kunuose. Svarieji kunai yra ir-gi dvejopos rųšies: vieni nepadalinami, arba vienstipiai (einfach), antrieji-gi sudėtieji (zusammengesetze), arba maišytieji. Vienstipiais elementais chemija pripažįsta tuos kunus, kurių negalima praskiesti į kitos rųšies kunus su kitoniška prigimtimi bei ypatybėmis. Tokių kunų chemija ikšiol sugebėjo surasti daugiau negu 70. Kunai-gi maišytieji galima išskirstyti į kitus įvairios prigimties elementus. Taip, tyras vanduo išsiskirsto į du elementu: vandengamį ir rugštygamį. Kaip vienstipiai taip ir maišytieji kunai duodasi padalyti. Jei juos dalysim mechaniškai, tai pasibaigus padalinimui, apturėsim iš jų mažiausias, bet dar su pagalba mikroskopo pastebimas dadeles, panašias savo prigimtimi tarp savęs ir į visą dalinamąjį kuną. Yra tai dalelės **homogenės** (tos pačios prigimties). Tokias daleles gamtamokslis pavadino molekulėmis integrinėmis (prigulinčiomis prie kuno čielybės), nes iš jų kaipo iš dalių susideda visas kunas. Jei dalyti maišytą kuną, chemiškajį praskiedžiant, tai gausim taippat molekules bet **heterogeniškas** (kitos prigimties), kurias nuo integrinių atskirti chemija pavadino molekulėmis konstitualėmis (pamatinėmis), nes išjų, kaipo iš pamatinių dalių, susidaro visi gamtoje kunai. Taip vandengamio ir rugštygamio molekulės yra pamatinės vandens molekulės. Spėka-gi sujungianti homogenes molekules vadinasi chemijoj glaudumu (Cohaesion); sujungiančioji-gi heterogenes—giminystės spėka (Affinitätskraft), abi-gi kartu—molekulini spėki.

Bet chemija šiuo padalinimu dar neužsiganėdina. Jinai tiki, kad molekules galima padalyti dar į atomus, toliau jau visai nebesiduodančius dalytis, nes tolesniam jų dalinimui nėra matoma jokių aiškių priežasčių. Šie tai nepadalinami ir nebesimainantieji atomai ir sudaro anot chemijos mokslo viso pasaulio pagrindą. Ant jų tai įvairaus susispietimo ir susigrupavimo į kuopeles bei kuopas, ant jų judėjimo ir viens į kitą veikimo remias ir visokiariopas gamtoje keitimosi.

Sulig to, kas augščiau buvo pasakyta, galima svarbesnieji chemijos tvirtinimai sutraukti į šias tezis:

1) Vienodos substancijos atomai yra vienodo didumo ir vienaip sveria, skiriasi-gi tarp savęs tik savo figura. Atvirkščiai: atomai pas substancijas su įvairia prigimtim įvairuoja sulig savo didumo bei svaros[1]).

---

[1]) *Pfaff*: Die Entwickelung der Welt, Heidelberg 1883; 122.

2) Šių atomų esmėninės ypatybės, be kurių kunas negali but suprastas, yra: tąsos ir atspiros spėka.

3) Kunas nėra kas kita, kaip tiktai daugybės substancijų agregatas, arba: kiek atomų, tiek substancijų. Kunų įvairybė apsibudina pamatinių molekulių įvairumu. Bet šiuomi dar nepasakyta, kad šie sprendimai apie atomus vienodos yra vertės visiems chemikams, nes beveik kiekvienas iš virš paminėtų punktų yra toks dalykas, apie kurio tikrumą nevienas dar chemikas abejoja. Taip pav. daugel yra chemikų netikinčių į atomo nepadalinamumą. Kotikowskij[1]) surinko nemaža medegos priparodymui, kad ir vienstipiai elementai gali buti padalyti į kitoniškos rųšies elementus. Taippat nevisi chemikai sutinka tame, kokį reikėtu priduoti atomams didumą bei formą. Dar daugiau yra abejojama apie besvarių atomų tikrumą. Net ir tokių netruksta, kurie nelabai pripažįsta, kad atomai butu visai nebesikeičiančiais.

Dabar prisižiurėkim į fyzikalį atomizmą.

(T. b.).

E. Duplėssy.

AŠ TIKIU VIEN Į TAI, KA MATAU.

Vieną kartą kaž-kas prie Newton'o kalbėjo, kad nėra krutėjimo.

Didysis mokslo vyras tuojaus atsikėlė... ir pradėjo vaikščioti.

Tai buvo paprasčiausias, bet labai tvirtas ir neišgriaunamas krutėjimo buvimo priparodymas.

Mes turime buti dėkingi kitam mokslo vyrui už taippat paprastą, taippat visiems žinomą ir nenuveikiamą

[1]) Über die Nichteinfachheit der gegenwärtig sogenannten einfachen Stoffe; Wien, 1854.

kitos tiesos priparodymą, griaunantį iš pamatų visiems žinomą, tukstantį sykių girdėtą užmetimą.

Tuo mokslo vyru buvo astronomas Le Verrier'as, kurio šimtmetines užgimimo sukaktuves Europa šiemet apvaikščioja[1]).

O užmetimas apie kurį noriu pakalbėti yra šis: „*Aš tiktai tikiu į tai, ką matau*".

Iš to trumpo sakinio jųs juk atspėjate išvadą: „jeigu aš nematau nei Dievo, nei dangaus, nei sielos, tai aš į juos netikiu".

* * *

Le Verrier'as atidengė planetą Neptuną.

Bet žinote kaip? Gal jųs manote, kad jis ją pamatė per savo teleskopo stiklą ir kad jis suriko: „Aš tikiu į šitą žvaigždę, dėlto kad aš ją matau?".

Visai ne.

Ką jis matė, buvo tai kitos planetos, atidengtos prieš jį: Uranas, Saturnas, Jupiteris ir k. Bet nagrinėdamas Urano bėgį erdvėse, Leverrier'as priėjo prie apskaitymo, kad tuli tos planetos krutėjimai rodosi neišaiškinami. Be abejo, netrukšta įvairių priežasčių—Saturno ir Jupiterio įtekme: bet vieni Saturnas ir Jupiteris negali užtektinai daryti į Uraną tokios įtekmės, kad jis eitu tokiuo ratu, kad kaip jis tikrai eina.

Ką darytumėte jo vietoje jųs, kurie tikite vien į tai, ką matote?.

Jųs pasakytumėte: „Aš matau tiktai Uraną, Saturną ir Jupiterį; taigi aš netikiu nei į ką kitą, kaip tiktai į Uraną, Saturną ir Jupiterį".

Le Verrier'as ne taip mąstė: „Yra tuli dalykai, kurių nematau", taip sakė jis sau, „bet kurie vistiek yra. Aš matau *veikimą*, ir tai yra Urano kelias. Šitas *veikimas* turi *priežastį*. Šita priežasčia nėra Jupiteris nei Saturnas. Taigi yra kita priežastis. Aš jos nematau, bet ji visgi yra. Taip, tame dangaus krašte yra planeta, ku-

[1]) Gimė 1811 m., mirė 1877 m.

ri daro įtekmę į Urano kelią: nustatykite šitoj pusėj galingus teleskopus ir jųs ją pamatysite“.

Ir tikrai, Berline vienas astronomas padarė tai, ką nurodė Le Verrier'as: jis pamatė planetą, apgarsintą garsaus francuzų astronomo.

* * *

Ir dabar, ponai netikėliai, grįžkite prie jusų principo: „Aš tikiu tiktai į tai, ką matau“. Jųs manote be abejo, kad aš jums tuojaus prikišiu nesąmonę jusų pasakyme. Visai ne.

Aš irgi tikiu tiktai į tai, ką matau. Bet žmogaus kokybę aš matau ne tiktai *savo akimis*: aš matau *savo protu*. Jeigu tyrumoje, apdengtoje sniegu, aš atskiriu žmonių žingsnių pėdsakus, tai dvejopas matymas apsireiškia manyje: *savo akimis* matau žmonių pėdsakus; *savo protu* matau, kad jie padaryti žmogaus žingsniu. Kitais žodžiais—mano *akįs matė* v e i k i m ą, mano *protas matė* jo p r i e ž a s t į.

Grįžtant prie Le Verrier'o, ką pasakytumėte jųs astronomui, kad jis apgarsino planetos dar iki šiolei nematytos buvimą? Ar tartumėt jųs jam: „Nepridera tikėti į tai, kas nebuvo matyta“? Į tai jis jums atsakytu: „Bet *aš mačiau* šitą planetą. Aš nemačiau jos savo kuno akimis, bet aš ją mačiau savo proto akimis: mano *akįs matė* veikimą, mano *protas mato* priežastį“.

* * *

Bet šita priežastis, Neptunas, savo žaru nėra kaskita, kaip tiktai veikimas, kaip ir visos žvaigždės, kurios pripildo pasaulį. „Aš tikiu tiktai į tai, ką matau“, tebunie. Bet žiurėkite kaip tas man mažai rupi:

Savo *akimis matau* Urano nukrypimus, o savo *protu matau* priežastį, kuria yra Neptunas.

Paskui, kada Neptunas atrastas, savo *akimis* matau Uraną ir Neptuną, ir savo *protu matau* priežastį, kuria yra Dievas.

Iš francuziškos kalbos vertė

Kazys B.

Aviacijos išsiplėtojimas[1]).

Kulturiškai-istoriškas piešinėlis, verstas ir vokiško.

„Aeroplane per Simploną“,—tai buvo didžiausis geidimas Italijos, Francijos, Vokietijos ir Šveicarijos skraidytojų. Rukas, vėjas, lytus ir pugos sustabdydavo drąsius lakiotojus. 26 rugsėjo 1910 metais dvidešimt dviejų metų peruietis Chavez pergalėjo Simploną, bet... už tą laimėjimą—užmokėjo mirtimi. Chavez buvo šešioliktoji aviacijos auka 1910 m. 12-kos valandų kelionė grovo Zeppelino (1 liepos 1908 m.) iš Manzell'iaus per Konstanzą, Schafhausen'ą, Luzern'ą, Zürich'ą, Wintertur'ą, Frauenfeld'ą, Rohrschach'ą, Bregenz'ą paliudijo, kad žmogus netiktai žemės valdonas, bet ir pergalėtojas oro erdvių. Nors, teisybė Zeppelino orlaivis IV susilaukė katastrofos ties Echterlingen'u 4 rug. 1908 m., bet nei grovas Zeppelinas, nei jo mokiniai nenustojo vilties tuo nepasisekimu.

Mėginimai pergalėti neapribuotą oro okeaną, siekia XVII-to amžiaus. Daugiaus, kaip prieš 100 metų, apsilankė Vokietijos poėtų kunigaikštis, Goethe, Šveicarijoje ir pasikėlė ant Gothardo. Ant vokiškos ir itališkos žemės rubežiaus žiurėjo tas didis žmogus į saulėtus pietų kraštus. Jo laiškuose iš Šveicarijos randame tarp kitko šiuos žodžius: „Kaip vilioja mane debesiai! Kokį aš norą jaučiu kilti į neapribotas erdves ir vingiais jose skraidyti! Ar aš visados turėsiu šliaužti

[1]) Birželio 8 ir 9 d. š. m. Kaune skraidė žinomas skraidytojas Utočkinas. Todėl tariamės „Ateities“ skaitytojams busiant neprošali apsipažinus nors trumpai su aviacijos išsiplėtojimu. *Red*

į augštybes ir, kąda aš pailsęs jas pasieksiu, ar man reiks bijotis pagrįžimo!“?

Goethe visai ir nemanė, kad gale XIX šimtmečio garvežys suuž ir sušvilps Alpių viduriuose, arba, kad žmonės nebijos per pasaulės kalnų milžinus, per šituos dangun siekiančius Šveicarijos sargus perlėkti. Dabargi įvyko tai, kas tuomet buvo negalimu.

1808 m. atvažiavo pirmas garlaivis iš Amerikos į Europą— tas dalykas skaitės pavojingu mėginimu, bet kaipgi puikiai išsiplėtojo lig šiolei navigacija! Žmonių siela garu ir elektra pergalėjo okeaną, ji perlaužė kalnų granitus ir parodė garvežiui kelią per Alpes; orlaiviu pergalės ji ir neapribuotas oro erdves. Erelis susilaukė savo valstybėje konkurento, kursai drąsiai veizi žemyn ir pagauna pirmąjį saulutės spindulį.

Iš viršaus baisios uolos išrodo kalneliais, bedugnės ir kalnų upės—bruožais, glečerai—lygiais sniego tyrais, namai—taškais, gyvuliai ir žmonės—vabždžiais ir baisųs kriokliai—ramiais šaltinėliais.

Tikrais išradėjais oru lakiojimo skaitosi broliai Montgolfier'ai iš Annonay Francijoje. Jie mėgino prieiti prie to, kad balonai, pripildyti praskiestu oru, keltus į viršų. Pirmasai viešas mėginimas buvo 5 birželio 1773 m. Balonas turėjo 11 metrų diametre ir 700 kubiškų metrų apjamos. Puikiai jisai pasikėlė, lydimas linksmais minios klyksmais, iškilo 1900—2000 metrų ir nusėdo $1^1/_2$ mylios toliau nuo tos vietos, iš kur buvo pasikėlęs. Pirmutinės gyvosios esybės, kurios dalyvavo toje kelionėje— a v i s, v i š t a i r a n t i s —sugrįžo prikabintame prie balono krepšyje laimingai. Jaunas vyras Pilâtre de Rozier pirmutinis iš žmonių išdrįso palakioti oru. Padarius pirm mėginimus su pririštu balonu, pasikėlė jis su grovu Arlands 21 lapkričio 1783 m. Toje minioje, kuri suėjo pasižiurėti į tą nepaprastą reginį, buvo taipogi geniališkas amerikietis Benjaminas Franklinas. Tuodu narsiu lakiotoju pasikėlė iki 1000 m. ir, prabuvę 25 minutes ore, laimingai nusileido žemyn.

Tais pačiais metais Milane pasikėlė 3 italai, o 1784 m. Lyone, dalyvavo oru lakiojime net viena ponia. Sulig patarimo Paryžiaus akademijos pripildyta baloną vandengamiu. Mokslavyriai profesoriai Charles ir Roberts pasikėlė 17 gruodžio 1783 m. iki 2000 metrų ir laikėsi ore $1^3/_4$ valandų. Balonui nusileidus pirmas išlipo Roberts. Per tai balonas pasidarė 130 svarais lengvesnis, ir Charles, kursai dar buvo pa-

silikęs gondoloje, umai pasikėlė ant 2850 metrų. Drąsus mokslavyris atidarė ventilį, išleido gazą ir laimingai nusileido.

Pirmą balono oro erdvėse valdymo mėginimą padarė Blanchard'as 7 sausio 1785 m. pasikėlė jis su Dr Jeffris ant Dover'o uolų Anglijoje. Po 3-jų valandų pavojingos kelionės—(instrumentai ir knygos turėjo buti išmestos) — atvyko tuodu lakiotoju į Calais Francijoje. Jau mums žinomas Pilâtre de Rozier bandė su vienu draugu perlėkti Lamanche'o kanalą. Balonas užsidegė ir juodu žuvo 15 birželio 1785 metais.

Italų grovas Zambecari įkrito 7 spalių 1803 m. su savo balonu į Adriatikos jures, bet jį išgelbėjo anglų garlaivis. Nenusiminęs, paantrino drąsus grovas sekančiais metais savo mėginimus kol 1812 m. jo aparatas neužsidegė ore ir drąsuolis lakunas prarado gyvastį.

Nuo to laiko orlaiviai tapo geriau techniškai ištobulinti, lengvesni, geriaus užvaldomi ir nebijantis ugnies. Pradėta daug lakioti Amerikoje ir Europoje be didesnių nepasisekimų. Garsus kapitonas Spelterini perlėkė savo balone net ir per Alpes. Visi lakiotojai puikiomis varsomis nupiešia neapsakomai gražią išvaizdą žemės, debesius, tekėjimą ir sėdimą saulės. Kelionė tyrame, be dulkių ore taip maloni, taip tyki ir miela, nors balonas lekia taip smarkiai, kad nesinori ir tikėti. „Gal ateiti laikas, kada gydytojai siųs savo pacientus į oro maudykles augštesniuose oro sluogsniuose", sako lakiotojas Flammarion'as.

Glaisher, direktorius Grenwich'o observatorijos Anglijoje, ir lakiotojas Croxwell pasikelė 1863 m. taip augštai, kad pirmasis apalpo, o Croxwell'is, kurio rankos sustingo iš šalčio, galėjo tiktai dantimis atidaryti ventilį, kad balonas kuogreičiausiai nusileistu. Šeši balandžiai, sykį paimti, nebegalėjo skystame ore išbuti ir pastipo. Aviatoriai patyrė, kad 2500 m. augščio sušala aliejus, ir motorai negali gerai veikti.

Zeppelino milžiniškas orlaivis IV turėjo 120 metrų ilgio cigaros išvaizdą, bet ir šitą orlaivį sutiko nelaimė. Zeppelinas V buvo nupirktas karės ministerijos ir taip pat gavo galą 25 balandžio 1910 m. ties Weilburg'u. Tokio pat likimo susilaukė ir Zeppelinas VI. Geniališkas tvarinys turėjo nusilenkti prieš galės elementus, visgi idėja nemirtinga.

Aviaciją jau seniai norėta pritaikinti prie karės tikslų. Pirmieji pritaikinimai balonų įvyko mušyj' prie Fleurus ir prie apsėdimo Charleroi didžioje vokiečių su francuzais karėje. 1870—71 metais balonų patarnavimai pasirodė begalo svarbus. Suorganizuota balonų krasa pristatė laike ilgojo Pary-

žiaus apsėdimo 91 žmogų, 363 balandžius ir $2^1/_2$ miliono laiškų. Balonas „Ville d'Orleans“, pasikėlęs 24 lapkričio, tapo pagautas vėjo ir nulėkė Norvegijon. Balonas per 15 valandų padarė 180 mylių.

Naujas Anglijos valdomas karės-balonas turi 337 pėdas ilgio, $39^1/_5$ pėdų diametre ir jame tilpsta 353165 kubiškų pėdų vandengamio. Viduryje to balono yra trįs mažesni balonėliai. Tas milžiniškas balonas su motorių pagalba klauso kiekvieno inžinieriaus nurodymo. Gal but mes susilauksime tų laikų, kada valstybės kariaus nevien ant jurų ir žemės, bet ir ore.

Bet balonai tai tik viena rušis prietaisų skraidymui po orą. Šalip jų pastarame laike labiausiai išsiplatino skraidymo mašinos sunkesnės už orą. Tai šios gadynės aeroplanai. Apie juos pakalbėsime kitą kartą.

Vertė *Kazys B.*

APIE MUSŲ «LAIKRAŠČIUS» IR DAR ŠIS—TAS.

„Aušrinės“ № 3 (10) ant 100 puslapio yra straipsnelis, įvardintas: Musų „laikraščiai“. Jo autorius p. Žalkalnis kritikuoja redagavimą laikraštėlių rankraštyj. Kur ir kuomi yra p. Žalkalnis, nežinau, vienok man rodos, tai turi buti mokinys 7 ar 8 klasės, kuriam, žinoma, „mokinys 5—6 kl. negali suteikti jokių patarimų, nei nurodyti klaidas“.

Prisižiurėkim arčiaus tai šių laikraštėlių kritikai. Visupirma p. Žalkalniui nepatinka pats tokių laikraštėlių rankraštyj tikslas. Jis net taip sako: „Kokį tą augštą tikslą užsibriežė leidėjai-redaktoriai ir kokiais keliais manoma prie jo prieiti kažkaip nutylima“. Taigi, mat, jis sako, kad neesą jokio tikslo, o jeigu ir yra, tai nesučiuopiamas, paskui-gi kelias eilutes praleidęs, jis prisipažįsta esąs atradęs tuose pačiuose laikraštėliuose tikslą ir išsireiškia taip:

„Užbrieštasai tikslas esąs be abejo augštas, prakilnus“, mat „jie nori plėtoti, tobulinti savo intelektuališkas pajiegas, protą, išdirbti savytus įsitikrinimus, plačią pasaulėžvalgą etc. ir tokiu budu prisirengti prie įžengimo į ateitį“.

Tikslas kaip matote puikus ir rodos vertas pagirimo ir palinkėjimo kuogeriausios kloties. Bet kur tau! Anot p. Ž., tai esąs tiktai tuščias ir bevaisis dvasios pajiegų aikvojimas, gaminant tuos „mokslišku, beletristiškus ir satyros žiedus“, prirašinėjant bent sąsiuvinius ir daugiau, gražinant „ilustracijomis“, karikaturomis, praleidžiant dėlei to gal ne vieną naktį be miego. Gaila tiktai laiko, geriaus jie butu galėję paskirti lavinimuisi ...Ir dar daug, daug aimanavimą ir „gerų“ patarimų. Taigi matot, gerbiamieji „Ateities“ skaitytojai, kokios ant tų laikraštėlių (kurie, kaip pats kritikas pripažino, nesą betiksliai) ir ant tų „redaktorių-leidėjų“ kalčios verčiama. Bet aš iš savo pusės norėčiau pastatyti kelis klausimus: nejaugi tai vien laiko ir pajiegų aikvojimas? Pasistengsiu kiek galėdamas į tai atsakyti.

Visupirmu toksai laikraštėlis įdrąsina mokinį rašyti. Juk kiekvienas iš musų bijo išprądžių nusiųsti kokį nors straipsnelį į tikrą redakciją, nes mano, kad labai sukritikuos, kad nedės. O čia visai kas kita. Nors straipsnelis bus ir nevisai teisingai parašytas, nors jame aprašomas dalykas bus nupieštas nevispusiškai, nors vaizdelis, arba feljetonėlis turės ir ydas, nors eilės ir nebus pabriežtos sulig visų poėzijos reikalavimų, visgi tankiausiai darbelis pasirodys laikraštėlyj (kadir su redaktoriaus pataisomis ir prierašais), ir naujas darbininkas, įdrąsintas, pasistengs pabriežti dar ką-nors, pripras prie plunksnos valdymo, pripras prie rašymo laikraštin ir lavinsis prie busimos publicistikos. Tankiai laikraštėlyj atsitinka ir visai neblogų straipsnelių, paliečiančių įvairius moksleivių reikalus, žingeidžių tik toje vietoje, kur laikraštėlis leidžiama ir kurie nebutu įdomus ir žingeidus, jeigu paduoti juos žiniai platesnės moksleivijos. Dažnai atsitinka žingeidi karikatura ir t. t. ir t. t. Žodžiu tariant, toksai laikraštėlis rankraštyj visgi turi šiokią-tokią vertę.

Toliau p. Ž. gailisi tų „redaktorių-leidėjų“, kad jie „praleidžia naktis be miego“. Koksai geraširdis! Aš žinau vieną vietelę, kur leidžiama vienas toks laikraštėlis, kur „redaktorius-leidėjas“ miega naktimis, o pašvenčia tam tikslui vos vieną-kitą savo liuoslaikio valandėlę, tame laikraštėlyje darbuojas suviršum 10 draugų, kurie niekados neįsidrąsintu išskyrus kelis iš jųjų, siųsti savo darbelius į didesnį laikraštį, ir skaito tą laikraštėlį iki 50 žmonių. Tas gali buti anot

p. Ž. negalimas daiktas, bet tai faktas, o fakto gal nieks neužginčys, neišskyrus ir p. Ž. Taigi mano nuomone, tokie laikraštėliai, jeigu ir nepilnai teatsiekia savo tikslą, visgi turi didelę vertę, ir dėl viršminėtų priežasčių neverta mesti to darbo, kaip maloningai pataria p. Ž.

Tiek tai apie musų „laikraščius“. Bet čia dar neviskas, nes paliko dar „šis-tas“, kaip yra paminėta šito straipsnelio antgalvyje.

P. Žalkalnio straipsnelyj atrandu dar vieną labai ir labai keistą dalyką, žinoma m a n, nes tai, ką jis pasakė, anot jo pažiurų, visai lengvai galima išaiškinti.

Jis t. y. p. Žalkalnis perša visiems „Aušrinę“ ir kreipiasi į musų visą moksleiviją pilnu patetiškumo šauksmu:

„Jei norite rašyti, tai į—„Aušrinę“, ją kaišykime jaunais, skaisčiais žiedais, spieskimės aplink ją, koncentruokimės visa moksleivija, kaipo tautos aušra“.

Taigi kaip matote, vis „Aušrinė“ ir „Aušrinė“, vis į „ją“, apie „ją“, su „ja“—o kur „Ateitis“, „Jaunimas“, juk ir jie moksleivių laikraščiai. Kodėl-gi taip? Ogi turbut todėl, kad „Jaunimas“ eina Prusuose, o „Ateities“—tiesiog nėra—ji mat vien kunigų laikraštis—kaip sako „Lietuvos Žinios“ ir „Lietuvos Ukininkas“. „Ateitis“ tai juk ne laikraštis—mano nevienas, tiktai, mat, dar neišdrįso pasakyti, kaip p. Ž. apie laikraštėlius rankraštyj kad sako, butent jog į „Ateitį“ rašo 2—3 asmenįs, o skaito 8—10, nes tada prasilenktu su teisybe. „Taip tai ignoruokime „Ateitį“, ten juk vieni kunigai ir... kunigai“, sako sau nevienas, o jų tarpe, gal but ir „Aušrinė“, nes dar nei pusės žodelio nepasakė apie „Ateitį“, kuri, ačiu Dievui, jau nuo vasario mėnesio gyvuoja. O *sancta simplicitas!* Tiktai, draugai ir draugės, nemanykit kad ir aš... kunigas, nes pavartojau lotinišką išsireiškimą. Rašydamas šį straipsnelį imu Žalkalnio pavyzdį ir drįstu kreiptįes į jus, skaitytojai „Ateities“, šiais žodžiais: „Katalikiškoji moksleivija, rašykime į „Ateitį“, kaišykime ją jaunais skaisčiais žiedais, spieskimės aplink ją, koncentruokimės visa katalikiškoji lietuvių moksleivija, kaipo tautos ateitis ir viltis. Eikime narsiai pirmyn ir žengkime stačiai prie Tiesos, nes turime progą lavintįes tautiškai-religijiškoje dvasioje, nes gyvi musų jaunos sielos reikalai ir pagamino „Ateitį“[1]).

Margakalnis.

[1]) Žiur. № 3. „Ateities“ pusl. 105.

„Ateities“ reikaluose.

Pas žmogų yra energija; ji jame apsireiškia daugiau ar mažiau viename kokiame nors daikte, kokioj nors srityj. Užtat energija reikia išnaudot. Neišnaudojus jos geron pusėn ji linksta blogon. Energija apsireiškia vienatoje ir visuomenėje; žiurint kiek ir kokios vienatos dalyvauja visuomenės gyvenime. Mumyse moksleiviuose, kaipo visuomenės dalyje irgi apsireiškia energija, o toji energija visados gamina darbą. Taip moksleivių energija sutvėrė „Aušrinę“, kuria išpradžių tiesiog negalima buvo nepasigėrėti dėl jos puikių straipsnių ir tų girtinų jausmų, kurie atspindi „Aušrinės“ beletristikos, poezijos skyriuose. Bet neperšokęs grabę nesakyk op, taip, neperžiurėjęs „Aušrinės“ sociališkai-visuomeniškų straipsnių negirk apskritai. Taip.. karti tiesa. Keliuose savo straipsniuose, ypač savo socialiniai-religijiniame žvilgsnyje „Aušrinė“ parodė save ne tiek „raudona“, kiek tamsia, toli nežiurinčia, žlibia, matančia vien tik Tolstojų, Buddą, Mahometą, bet nematančia Kristaus... O jei ir mato, tai tik už nugaros Buddos ir kitų „dievų“. Ir man matos, kad dėlei to ir kilo „Ateitis“. Apie „Ateitį“ dasižinojau vien iš laikraščių ir, jausdamas nepasitenkinimą „Aušrine“, nekantriai laukiau „Ateities“. Galop laikau rankose pirmutinius tris numerius... bet nemalonu. Rodosi man, kad ji skiriama studentams[1]). Mes gi, vidutinių mokyklų mokiniai, tapom nei žodeliu neužklabinti, ir kaip, matyt iš programos, — „Ateitis“ neatkreipė į mus nei atidės[2]). Rodos tik dalis studentų yra neužganėdinti „Aušrine“, mokiniai gi palieka prie jos.

---

[1]) Spėliojimas neteisingas. „Ateitis“ skiriama m o k s l e i v i j a i a p s k r i t a i, o ne vien studentams. Jau 4-iuose pirmuose „Ateities“ n-iuose įdėta nemaž straipsnių, kuriuos redakcijai prisiuntė gabesni gimnazistai ir gimnazistės, kursistai ir kursistės. *Red.*

[2]) Programe prakalbėta apskritai į moksleiviją, neskirstant jos į studentus ir vidutinių mokyklų mokinius. „Ateitis“ ir vieniems ir kitiems nori tarnauti. Jei „Ateityj“ kol kas apie vidutines mokyklas maž terašyta, tai ne delto kad „Ateitis“ butu jas užmiršus, bet vien

Užtat „Ateitis“ davus vietą studentams privalo neužmiršti ir mokinių.

Reikia atsiminti, kad dabartiniai mokiniai — ateities studentai. Ir jiegu atiduosim juos auklėti „Aušrinei“, tai ji juos išauklės ne „Ateičiai“, bet sau. Tai viena.

Antra vėl tautiškas klausimas. Neabejoju, kad „Ateitis“ smerkia šovinizmą, bet negaliu suprasti, kodėl ji savo programoje[1]) nei šiaip jau straipsnyje kas link to neišreiškia jokios nuomonės[2]). Kad jai butu svetimas patriotizmas, tai netikėtina. Gal „Ateities“ redakcija tame dalyke stato vien „politiškos tarptautinės sąjungos reikšmę“[3])? Galop geistina, kad „At.“ išreikštu savo žvilgsnį į visuomenės gyvenimą iš socialinės pusės. Nes yra manančių, buk „Ateitis“ ir „Draugija“ prisilaiką vienos politiškos platformos. Aš gi galiu sakyti, kad daugeliui, o gal ir visiems nelabai malonus toksai apsireiškimas[4]).

Petras R.

BLOGOS ĮTEKMĖS IR TIKĖJIMAS.

Dora—tai tautos pamatas. Kuri tauta doriškai yra nupuolus, tenai nėra tvarkos, teisybės, valios stiprybės, o be tų tautos negali tarpti, gyventi ir užimti žymesnę vietą.

Jei kuri tauta netekus doros dar šiek-tiek gyvuoja, tai labai silpnai ir tai gal tik dėlto, kad da pas ją kur nors žybso doros likučiai.

---

delto, kad patis jų mokiniai „Ateitin“ maž ką terašė. „Ateitis“ visus moksleivius kvietė į darbą. Ji padarė savo. Tegu dabar moksleiviai daro, ką jiems sąžinė rodo. *Red.*

[1]) Sk. „At“. № 1 psl. 5, kur aiškiai nurodyta, jog „Ateitininkų“ darbavimos tikslas—tai „darbas Lietuvos labui“. *Red.*

[2]) Sk. Sk. Dirkio: Musų jaunučiai tautos žiedai ir lenkiškosios kulturos misionieriai“. „At.“ № 4, psl 124—127.

[3]) Palaukk tamstele, nebuk taip greitas. „Ateitis“ neketina greitai mirti. Visko susyk negi galima išdėstyti. *Red.*

[4]) „Draugija“ „Ateičiai“ nėra primetusi jokios politiškos „platformos“. Visokie tuose dalykuose sumanymai ir kritikos labai pageidaujama. *Red.*

Kad nustojimas doros arba nedorybės tautas prapuldo, tai tą aiškiai galėjo ir gali pastebėti kiekvienas, kuris atidžiai skaitė ir mokinosi istorijos. Iš jos matome, kad daug dabar jau negyvuojančių tautų, kitados, pradžioje savo gyvenimo, buvo silpnos, bet doros; dėlei doros jos stiprėjo, augo ir tapo labai galingos, bet vėliau jos praturtėjusios išsilepino, pradėjo pataikauti visokiems savo norams, tarnauti kuno geiduliams ir, kaip matome, jos sunyko ir žlugo, o jų vietas užėmė kitos doresnės, o dėlto ir stipresnės, darbštesnės, veiklesnės.

Dabar dirstelsim į lietuvių tautą. Sulyginkime dabartinius lietuvius su senovės; pamatysime didelį skirtumą. Tas skirtumas žymu net ir tarp lietuvių, kurie gyveno už kelių dešimčių metų, ir dabartinių.

Ir, deja, tas skirtumas gimdo vien liudnas mintis, ypač žiurint į prasižengimus prieš nekaltybę pas abiejų lyčių jaunuomenę.

Gal tų prasižengimų netruko ir seniau, bet metrikų kningos ir senųjų pasakojimai nurodo, kad jų daug daugiaus yra dabar, kaip seniau.

Kas mus veda prie doros nupuolimo? Tai blogos mintis ir įtekmės. Žmogaus mintis ir visas jojo gyvenimas, nelyginant juroje bangomis mėtomas laivelis, spiriasi iš visų spėkų greičiau prie kranto, kur spindi kelionės galo žiburėlis. Laimingas, kuris, pakilus audrai, nepameta iš akių tos toli-toli žibančios šviesos.

Bet nelaimė tam, kurį audra traukia visai į priešingą pusę, nukreipia toli iš vagos, priversdama per visą gyvenimą klaidžioti be vilties atrasti kada-nors tikrą kelią.

Kas gi tą pavojingą dorai audrą sukelia? Tai yra kningos, visoki raštai, blogi paveikslai—žodžiu visa kas turi įtekmę į žmogaus jausmą ir mintį.

Psychologija, arba mokslas apie žmogaus dušios gyvenimą ir jojo apsireiškimus rodo, jog viskas, ką ji atjaučia, išgirsta, niekados nepražuna iš josios sąžinės, bet pasilieka joje amžinai. Tiesa, jog daugybės dalykų, apie kuriuos mes skaitėme, arba girdėjome, šiandien negalime atsiminti, vienok tas viskas neužmiršta, tas lieka žmogaus sąžinės prieangyje ir laukia tam tikros progos, kuri priverstu užmirštuosius dalykus peržengti užmiršimo slenkstį, kad ir žmogus vėl tą viską aiškiai atsimintu, žinotu.

Taigi kiekvienas kad ir seniai jau girdėtas žodis, kiekviena kur-nors išskaityta, bet jau, mums rodos, užmiršta mintis, noroms-nenoroms lieka ant visados musų nuosavybe, ir

tai minčiai atgijus ir sustiprėjus mes savo visame gyvenime esame jau po josios intekme.

Gal nevienas iš mųsų nekartą stebėjosi, ypač nusidirbus labai protiškai, iš naujų jam dabar atėjusių minčių, kurių jis jokiuo budu negalėjo atsiminti, ar kada girdėjo, arba kur nors skaitė. Aišku, jog čionai yra ne kas kita, kaip tik atsiminimas to, ką jis gal seniai girdėjo, bet neatkreipė tąsyk visai atidės. Dabar gi, kada protas pailsęs, negali dirbti savo dirvoje, atbunda sąžinė, kita žmogaus dušios pajiega, rodydama atminčiai, kaip veidrodyje, visa tai kas ją pirmiau kokiuo-nors budu lytėjo.

Negana to, kiekviena mintis, naujai įgyta, arba atsiminta nuo seniau,—teisinga arba klaidinga, nepasilieka ant visados tokia pati, bet, tarsi pasėtas grudas, leidžia kaskart gilyn šaknis, auga, keroja užstelbdama kitas šaly savęs esančias. Vienas šių laikų francuzų psychologas, Ant. Eymieu, dailiai lygina žmogaus minti su sniego saujele, kuri besirisdama nuo augšto kalno, jeigu iškart neatras kliučių, auga kaskart didyn ir antgalo įgija tokias pajiegas, kad pakelėje užmuša sutikus ne tik žmogų, bet ir užverčia kaimus. Lygiai taspats darosi ir su mintim žmogaus gyvenime.

Priėmęs savin kokią-nors girdėtą, arba išskaitytą minti—žiurėk kas darosi: jeigu ji bus teisinga, gera—tąsyk kerodamos užvaldys tavim ir ves tikru keliu, naikindama pakelėje kliutis.—Priešingai,—klaidžiosi kaskart labiau, jeigu pasiduosi blogai įtekmei.

Gyvena žmogus savo mintimis, įsitikrinimais, sako prof. Munnynck, ir ten jisai eina, koki mintis užvaldė jį visą.

Taigi per tai labai svarbu yra žmogui išsidirbti tikras į gyvenimą pažiuras ir jųjų laikanties jau visados eiti drąsiai prie savo tikslo.

Kataliko kelias yra aiškus—Kristus pats pramynė jam taką ir tiems, kurie Jojo pėdomis eis, prižadėjo ne tik gausų užmokesnį aname gyvenime, bet ir laiminti jojo žingsnius šiame pasaulyje.

Jau augščiau minėjau kaip yra svarbu, kad tauta butu dora savo gyvenime, kad butu pildoma dešimtis Dievo įsakymų, kurie yra prigimties įsakymais. Ypatingai yra svarbu, kad prisakymas: gerbk tėvus, nevogk, nesvetimoteriauk—įeitu į jaunų žmonių supratimą ir minti taip, kad prasikaltimas tiems prisakymams butu laikomas baisiausiu ir biauriausiu darbu.

Urquhart ir Le Play, vyrai neprielankus katalikams ir tikėjimui, tyrinėdami visos Europos žmonių gyvenimą, aiškiai pamatė, kad visur žmonių laimė ir gerovė priklauso nuo pil-

dymo „Dešimties Dievo įsakymų“. Kur labiau pildomi tie įsakymai, ten laimingesni žmonės, kur prasčiau, ten labiau suvargę.

Bet kaip pastebima, mes lietuviai moksleiviai, šviesdamiesi, neiname doryn, tik labiau ištvirkstame ir mažiau save varžome Dievo įsakymais. Jeigu yra bloga, o vienok gali buti geriau, tai kame tų nedorybių priežastis?

Pirmiausiai reikia išpažinti, kad jeigu dabar po revolucijos metų labiau žmonės, ypač jaunuomenė eidama mokslus, ištvirko, tame kaltas tikėjimo susilpnėjimas. Ką pirma varžė Dievo baimė, tai dabar, sumažėjus tikėjimui į Dievą, jau niekas nebevaržo, gal tik gėda prieš žmones.

Iš to, kas augščiau pasakyta, mums matos galima išvesti šie praktiški patarimai.

1) Jaunuomenė mokslus einanti privalo ypač sergėties skaičius blogus raštus, kur taip dažnai randama išreikštos, iškreiptos mintis apie tikėjimą, Bažnyčios surėdymą ir t. t., atsimindami, jog kiekviena mintis auga, keroja ir užvaldo visai netikėtai, bet labai naturališkai prigimtu budu visą žmogų.

2) Laikraštijos, tautos vedėjų yra šventa priedermė saugoti visuomenę nuo blogų įtekmių, atsimenant, jog žmonės gyvena savo įsitikrinimais; todėl kiekvienas laikraštis privalo **aiškiai rodyti kelią ir tikslą**, prie kurio jis veda tautą, o ne veidmainiauti, kaip tai daro musų organas „Aušrinė“[1]).

Šiame dalyke tegu mums šviečia pavyzdys laisvos Šveicarijos, kuri supratus giliai blogų raštų pragaištingą į jaunuomenę įtekmę, sutvėrė kovai su jais „Gerų raštų platinimo draugiją“.

Kito kelio nėra, nes jeigu taip smarkiai silpnės jaunų žmonių širdyse tikėjimas ir taip žengs pirmyn ištvirkimas, tai nieko gero negalima tikėties ateityje, anksčiau ar vėliau lietuviams, kaipo tautai, reikės žlugti[2]). Tą dalyką kiekvienas beveik supranta.

P. Erdvys.

---

[1]) Nenurodyta nei kur, nei ką bloga daro „Aušrinė“. Kiekvieną pasakymą reikia paremti pozitiviais priparodymais bei faktais.
Red.

[2]) Gerai, kad autorius nurodo musų jaunajai kartai doriško ištvirkimo pavojus ir pataria tų pavojų saugoties. Bet geistina butu, kad „Ateityje“ daugiau butu rašoma apie tai, kaip tas tikėjimas, kaipo vidujinė jiega, savyje **auklėti, stiprinti ir plėtoti**. Vieno baidymo čia neužtenka.
Red.

Sąžinė ir laisvė.

VI.

Nuog kiekvieno vado pirmiau visoko reikalaujama, kad jis tikrai žinotu kelią, kuriuomi apsiėmė vesti, nes kitaip, kaip jis pats nežinodamas galėtu mokyt kitus. Tas pat turi but reikalaujama ir nuog šąžinės, kuomet ji įgaliojama kaipo žmogaus doriško gyvenimo vadas. Kaip neprotinga imti už vadą tą, kuris abejoja, ar tikrai žino kelio teisingumą, taip lygiai negalima tikėt ir sąžinei, kol ji mums aiškiai nepasakys, kad žinanti kelią tikrai, aiškiai su tiek aiškumo, kiek jo reikalaujama svarbesniuose praktikos gyvenimo dalykuose. Turėdami savyje su tiek aiškumo kalbančią sąžinę mes netik galime jai įtikėt, bet stačiai visuomet turime jos paliepimų klausyt, turime visuomet daryt viską, ką ji rodo kaipo gerą ir vengti visoko, ką rodo kaipo blogą, kaip dideliuose taip ir mažuose musų gyvenimo dalykuose. Musų sąžinės balsas turi tapti tiesioginė musų norų ir darbų taisyklė, kurios autoritatei prieštarauti butu vistiek ką prieštarauti paties Dievo autoritatei, nes pats Dievas sako: „Visuose tavo darbuose klausyk tavo sąžinės, nes tuomi bus Dievo įstatų užlaikymas“ (Eccl. 32, 27).

Čion turime aiškiai susitarti, kokioj' prasmėj' mes suvoksime žodį „Dievas“. Esama juk visokio „Dievo“. Taip pav. yra racionalizmo, panteizmo ir, jei pageidaujama, pliko materializmo „Dievas“.—Mes Dievą suvokiame tik taip, kaip Jį suvokia krikščioniška pasauležvalga, o šiuomi ir sąžinės autaritatę kaipo Dievo autoritatę suprantame tik krikščioniškos pasauležvalgos šviesoj'. Užtatai musų supratime sąžinės autoritatė nėra dieviška, pirmiausia prasmėje haeckeliško materializmo, šaukiančio į „stebėtiną gamtos bažnyčią“, idant joje praktikuoti „gryną, teisaus, gero ir gražaus kultą“. Toliaus sąžinės autoritatė mums nėra dieviška prasmėj' panteizmo, naikinančio gyvenimes kirtumą tarp dalykų žmogiškų ir dieviškų, užginančio žmogaus laisvę, o su šiuomi ir tikrą skirtumą tarp gero ir blogo. Taigi sąžinės autoritatė nėra dieviška ir prasmej' racionalizmo su jo autonomizmu, kuris priešinasi Dievo, kaipo pasaulio Sutvertojo ir Valdovo, įdėjai, šiuomi ir tikram žmogaus sąžinės budui. Nes kadangi sąžinė sulig savo atsiradimo priguli nuog Dievo, tai ir sulig savo esybės ji negal

but savim apsiribojanti jiega, o paskutinį savo pamatą ir augščiausią kriterijų gali turėt ne savyje, o tik, kaip ir kiekvienas tvarinys, amžinoje nesimainančioje Dievo valioje.

Taip kad sąžinės autoritatė bus tikras doros gyvenimo vadas, tikra taisyklė tik kada skelbs tikrą Dievo valią ir įstatą, kurie yra amžinai neatmainomi kiekvienam žmonių įstatui ir sprendimui. Tada sąžinės reikalavimai turi but beišlygimai pildomi neužtai, kad taip liepia sąžinė kaipo toki, o tik už tai, kad taip liepia Dievo valia. O kad tarp žmogaus sąžinės balso ir Dievo valios gali but kartais didesnis ar mažesnis skirtumas, net ir prieštaravimas,—tai, kaip augščiau matėme, jis gali atsirast iš tos priežasties, kad sąžinė gali but daugiau ar mažiau suklaidinta, o kartais net ir visai ilgesniam, ar trumpesniam laikui užslopinta. Kągi tada daryt, kad musų sąžinė visuomet iš mus reikalautu tik to, ko ir Dievas? Į šį klausimą atsakymas toks: „Ir ne taikykite savęs prie šio pasaulio, bet perdirbkite patįs save per jusų dvasios atnaujinimą, kad ištirtumėt kas yra Dievo valia, kas gera, ir kas įtinka, ir kas tobula“ (Rom. 12, 2).

Kiekvienam pripažįstančiam Dievą iš šių žodžių aišku, kad ant žmogaus uždedama priedermė pačiam savo sąžinę auklėti, lavinti, tobulinti. Bet tada atsiranda kaip ir prieštaravimas, kad sąžinė mums turi but vadas, o mes jį turime mokinti. Bet tai tik iš paviršiaus taip rodo. Kaip augščiau matėme kiekvieno žmogaus gamtoj' gludi tula suma doriškų dėsnių, iš kurių ir susidaro sąžinės pamatas. Ši pamatinių dėsnių esmė lyg tulam laipsniui nuog žmogaus nepriklauso, bet jau visiškai nuog paties žmogaus priklauso pasėti sąžinės diegeliai augint, saugojant nuog užstelbimo, rupinantis neapleisti jų piktžolėmis,—nuog paties žmogaus priguli ar duotą šviesą didint ar gesint, kitaip nuog paties žmogaus priguli arba duotus sąžinės doriškus padėlius lavinant didinti ar užužmirštant ir apleidžiant—mažinti. O tokią laisvę žmogus turi užtatai, kad žmogaus valia nepajiegia ilgai spirtis ir atsilaikyti prieš reikalavimus proto, rodančio jam tokius ar kitokius darbus neturinčiais savyje nieko peiktino, arba ir net pagirtinais, vyriškais.

Toks sąžinės suklaidinimo pavojus ypač gręsia bendraujant su jau suklaidintos sąžinės subjektais anot patarlės: „su kuom sutapsi, tokiu ir pats patapsi“; taipgi mėgstant nekritiškai įtikėti visokiems, musų gadynėj' taip skaitlingiems, devizams, o daugiau po spaudos įtekme, pradedant nuog tokios, kuri atvirai, rodos, dar neišdrįsdama parodyt savo tvirkinančią tendenciją sėja netiesą paslapčiomis, ir baigiant taja spauda,

kur *ex professo* užsiima melo, šmeižimo ir ištvirkimo fabrikavimu. Apart kasdieninės spaudos tokį darbą puikiai sugeba atlikti ir „filosofija“ tokių filosofų kaip Nietzsche's, ir „gamtos mokslas“ tokių gamtininkų kaip Haeckel'io, ir „dailioji raštija“ tokių rašytojų kaip Zola, ir ant galo toki „dailė“, kuri budama dangaus dukte paverčiama į tikrą *feile Dirne*. Suklaidinimo pavojus bus tuo mažesnis, juo subjektas bus daugiau subrendęs, prityręs ir kritiškesnis, o tuo didesnis, juo jaunesnis, mažiau prityręs, mažiau išmiklintas, ir užtatai visoki tos rušies nuodai ypač gali daug kenkti jauniems žmonėms: jei tie nuodai dar iškarto nepajiegia susilpnint žmogaus dvasios pasaulį, tai bent jį sudrumsčia, sukelia jame audrą, ir pagimdydami prieštaravimus suteikia daug kartumo,—kas visgi silpnina jautrią dvasios strukturą.

Kokiu keliu privalo eiti ir kuomi vadovautis lavinant savo sąžinę?

Kadangi pamatinius sąžinės dėsnius žmogaus širdin įspaudė visų daiktų Tvarkytojas, tai ir tolesniame savo gyvavime, jei sąžinė nori neiškrypt iš jai parodyto kelio, negali apsieit be dieviškos tiesos pagalbos, pirmiausiai sąmoningai pažįstant ir apvertinant tas pamatines priedermes, kurias Dievas uždeda žmogui. Priedermės, kurios sudaro kiekvienos sąžinės pamatą, kurias Dievas uždeda žmogui per gamtą, telpa gamtiniame doros dėsnyje, daro taip vadinamą gamtinę dorą, yra trumpai minimos Dešimtyje Dievo Įsakymų. Savo asmenišką valią ir savo amžiną įstatą, kaipo augščiausią kiekvieno žmogaus norų ir elgimosi normą Dievas galutinai kuoaiškiau apskelbė žmonijai per dievišką Jezaus Kristaus asmenį. Bet dėlei palinkusio į piktą žmogaus budo—Jezaus Kristaus mokslas, be jokios abejonės, butu buvęs iškraipytas ir pagalios visai užmirštas. Tatai kad šį apreikštą Dievo įstatą laiko bėgyje apsaugoti nuog iškraipymo, aptemdinimo ir galutino žlugimo Dievas per tą patį Jezaus Kristaus asmenį įsteigė ant žemės savo Bažnyčią ir prižadėjo buti joje lygi pasaulio pabaigos. Tokiu budu Dievo Tiesą ant žemės atstovauja Kristaus Bažnyčia, kuri tuomi ir yra apreikštos tiesos tikėjimo ir doros dalykuose n e k l a i d i n g a aiškintoja. Ji kaipo budama Dievo įstatu surišta ir tą įstatą skelbti pašaukta, tuomi jau paskirta augščiausiu visokios žmonių teisdarystės teisliu, o šiuomi jau dărosi ir augščiausia ant žemės žmogaus sąžinės autoritatė.

Krikščioniška dora padėjusi savo pamatan visą gamtinę dorą stato ant šio pamato toliaus smulkiau ir arčiau apšviesdama Apreiškimo šviesoj' viską, kas gamtinėj' doroj' randasi

tik apskrituose ruožuose. Užtatai viduj' gyvenimo audrų, viduj' žmonijos paklaidų ir abejonės bangų tik Kristaus mokslas yra toji uola, galinti suteikti žmogaus sąžinei tvirtą atramo punktą. Ir jei kas pageidauja pasiekti Dievo Tiesos ir Ramybės prieplauką, tai jon nėra kito kelio kaip tik tas, kurį rodo Dievo ant uolos pastatytas žibintas, Jo Bažnyčia.

Lavinant savo sąžinę praktikoj' gyvenimu sulyg Kristaus mokslo; išmetant iš savo širdies visas piktžoles nuog kurių persergėjo Kristus ir su kuriomis kovoja Jo Bažnyčia išmesdama jas iš Dievo vyndaržio lauk per tvorą; gaivinant iš Kristaus išeinančia šviesa pasėtus širdyj' doros diegelius; palaistant juos Kristaus Jo Bažnyčioj' atvertuose šaltiniuose tekančiu vandeniu,—taip darant savo sąžinėje išgirsime aiškų Dievo balsą ir apturėsime tokį vadą, ant kurio visame kame galima be baimės atsidėt ir kurio paliepimai bus paties Dievo paliepimais. Tik negal but abejonės, kad tai atsiekti galima tik per kovą su apsupančiomis niekšybėmis, kurios patieks daug kartumų ir paniekinimų. Kitokio kelio ir nėr', nes pasakiusis „aš esmi pasaulio šviesa" (Jo. 8, 12) aiškiai pasakė ir koks prie tos šviesos kelias, butent, „jei kas nori eiti paskui manęs, teišsižada pats savęs, ir teima savo kryžių ir teseka mane" (Mat. 16, 24).

Tokiu keliu keliaujant reiktu daug nuog ko tuščio, niekšingo atsisakyt; bet nors ir visko nustotumėm, vienok atrastumėm kas brangiau už viską ir ko niekas atimti negali: apsergėdami savo sąžinę nuog nuodėmės išniekinimo turėsime ją gryną, o tuomi ir laisvą nuog slėgiančios kaltės jausmo, kas yra butiniausia džiaugsmingų pastangų sąlyga, stipriausias Dievo nurodytoje gyvenimo kelionėje dirbimo impulsas ir ne apgauliojantis sveiko džiaugsmo ir tikro gyvenimu gėrėjimosi šaltinis. Labai galingi tie kurie gali ištarti: „Nes musų pasigyrimas tasai yra musų sąžinės paliudijimas" (2 Cor. 1, 12). Tokios galės turėjimas privalėtu but kiekvieno žmogaus idealas.

Ji, pirmiau, suteikia žmogui tikrą žmogišką vertybę, apie kurią tiek daug musų gadynėj' kalbama, bet aiškiai neapribojama kame ji turi apsireikšt. Žinoma, ta žmogiška vertybė visiškai prigulės nuog to ką matyti paties žmogaus esmėje ir kokių reikalauti iš jo uždavinių. Žmogiškos vertybės sąlygos bus visiškai kitokios jei žmoguje matyti išmintingą sielą, šviesų protą, laisvą valią, ačiu kurioms ypatybėms jis lyginamas Dievo paveikslui; ir vėl visiškai kitokios jei žmoguje matyt tik ant augštesnio evolucijos laipto stovintį gyvulį, skiriantysi nuog kitų gyvulių tik laipsniškai, o ne esybiškai. Kame turėtu apsireikšti žmogaus vertybė priėmus už vienintelę teisingą pastarąją

pažvalgą—tesižino patįs jos šalininkai, mes gi pripažindami už teisingą pirmąją žmogaus vertybę matome šit kame. Žmogus absolutiškai visur, visuomet ir visame kame privalo vadovautis ne aklais instinktais, ne jautulingais palinkimais ir geiduliais, bet tik protu ir priegtam tikėjimo apšviestu protu, nes tik ačiu tokiam protui žmogus dalyvauja Dievo valios apsireiškimuose. Juo mumyse ant viso kas žema, jautulinga, momentaniška ir nepastovu daugiau viešpatauja protas, juo, musų mintįs, norai, darbai daugiau proto apšviečiami, tuo mes daugiau atsikratome nuog žvėriškumo ir gyvuliškumo, tobulinamės ir artinamės prie gryno, amžino, tobuliausio, begalinio dieviško Proto. Elgianties gi priešingai mes savo augštesnę pusę atiduodame vergijon žemesnėsės, arba kalbant senovės išminčiaus žodžiais vergaujame *turpissimae corporis parti.*

Apart tokios tikros žmogiškos vertybės anokios sąžinės balso klausymas išdirbs žmoguje tvirtą tikrai vyriška budą. Žmogus be budo savo įsitikrinimus (jei tokius tur) taipgi savo valią ir visą elgimąsi mainys kas valanda, kaip to reikalaus pripuolamos jo ar jo sėbrų užgaidos, palinkimai ir naudos interesai: toks subjektas pataikaus, šliaužios, slainikuos, meluos ir t.t., jei tik jam iš to bus koki nauda. Tvirto budo žmogus visuomet vadovausis nesimainančiomis proto ir tikėjimo taisyklėmis ir stovėdamas ant jų kaip ant tvirtos uolos savo sąžinės priedermes statys augščiau už laikinius interesus. Jis velyk visko nustos, o neis prieš sąžinę. O tik šiame ir apsireiškia tikrai tvirtas budas, tikra doriška žmogaus didybė. Kaip liudija istorija tokio budo ir doros žmonėmis gali but fyziškai ir protiškai visai silpnučiai, ir atvirkščiai daugelis rašytojų ir net filosofų sulig savo budo ir doros buvo visai skystapliuškiai. Prie progos negalima nepaminėti, kad vis dažniau girdisi balsai, jog musų gadynėj' tvirto budo vyrai vis eina mažyn. Priežastį to matyt nesunku: atpuolus nuog tikrojo Dievo, tenka beišlygimai pulti ant kelių prieš daugybę visokių šlamštinių stabų, tenka darytis aklais rutiniško mintijimo, mados ir prietaringų papročių vergais ir lyg ausų pasinert asmeniško gyvenimo paikybėse. O kokios tolimesnės to visko pasekmės matyt irgi nesunku. Kiekvienas sekdamas savo egoistiškus, palinkimus stengdamiesi savo dorišką tuštybę pridengti margais skarmalais, o protišką užpildyt žvangančiais devizais, vienas už kito užsirausdami paikybėse kaip be matant prieina prie nesusipratimų, susidurimų, barnių, peštynių, ėdimosi, žudimosi ir prie viso to pikto, kurio dideliausią daugybę sutveria patįs žmonės.

Ir jo prašalinimui nėra kitokių gydyklų kaip tik tobulinant patį žmogaus budą. Pavyzdžio dėlei, vaidenkime, kad šiandien ant žemės įvyko toks ideališkas žmonių draugijos sutvarkymas, koks tik gali but atsiektas budrios fantazijos sugalvojime. Daleiskime jis tikrai įvyko. Žmonių gi budas liko tas pats, ir kaip pirmiau taip ir dadar jie savo darbuos laikosi taisyklės: *video meliora proboque, deteriora sequor*— matau gerą ir pritariu jam, o seku visgi blogą; tada šiandieninis rojus rytoj jau vėl bus butinai gyvas pragaras. Jeigu žmogaus pačiose jo budo gilumose bus visi ryšiai su piktu sutraukti, tai tuomi sunyktu jau ir visos ant to pikto rymančios išlaukinės draugijos formos, sunyktu tuojaus ir nieko nebeliktu kas žmones nuog viens kito skiria, persekioja, kankina. Draugija tada pavirstu į vieną didelę Dievo meile surištą šeimyną, ir kiek joje butu džiaugsmo!! O ką gali nuveikt tokios rušies revolucija ir kokią išvaizdą turi toki šeimyna tai istorijoj' rodo krikščionybės išsiplatinimas ir pirmosios krikščionybės bendrijos. Bet tai padaryt gali tik tvirto budo ir tikrai doriškai galingi žmonės. *Non possumus, malo mori quam foedari*—negalime verčiau numirt, nei nusidėt—sakydavo kentėtojai už Kristų. Ar musų gadynėj daug atsirastu tokio budo žmonių?...

(T. b.).

IŠ BELGIJOS MOKSLEIVIŲ GYVENIMO.

Šimet prieš Velykas pasirodė pirmas numeris Belgijos vidutinius mokslus einančiųjų prancuziškai kalbančiųjų (valonų) katalikų organas[1]), savaitraštis „La Blé qui lève"[2]). Pakol kas jis eis tik per Kalėdą ir Velykų šventes ir per vasarines vakacijas; ilgainiui žada eiti per ištisus metus. Per Velykų šventes pasirodė trįs numeriai. Prenumeratorių per tą trumpą laiką spėjo prisirinkti keturi tukstančiai su viršum. Išėjusieji numeriai gražiai atrodo, labai įvairaus turinio, pri-

[1]) Universitetų studentai turi skyrium savo laikraščius.

[2]) Administracijos adresas: *Action Catholique.* 2 rue du Cyprès. Bruxelles. Kaina ant prastesnės popieros 1 fr. metams, ant geresnės 2 f. Le Ble qui lève—dygstantis, jovas.

taikyti prie savo skaitytojų reikalų ir išlavinimo. Moksleiviai netik prenumerata šoko remti savo organą, bet ir raštais verste užvertė redakciją. Ir nestebėtina: beveik visur čia vidutinių mokyklų moksleiviai yra susitelkę į draugijas, kurios ypač lavina iniciatyvos jiegas, mokina nuoseklumo ir drąsos viešame išreiškime savo minčių ir pažiurų į gyvenimą, pratina prie solidariškumo bendrų reikalų rėmime, prisideda prie tarpimo jaunose sielose prakilnių idealų ir troškimų. Tos draugijos yra uoliai remiamos pasišventusių mokytojų, ypač suprantančių savo priedermes ir atsakomybę kunigų-kapelionų. Visa ketvirta dalis laikraščio pašvęsta korespondencijoms, aprašymams moksleivių draugijų padėjimo ir veikimo. Daug yra gražių eilučių, beletristikos, pamokinančių žinių iš gamtos mokslų ir istorijos, juokų, šaradų. Yra atsiliepimų iš svetimų šalių nuo ten besimokinančių belgų ir šiaip nuo užjaučiančių laikraščiui svetimtaučių. № 3 patalpinta vienos negrų tautelės karaliuko (Poulon Li Codulolola) iš Afrikos belgų kolonijos Kongo darkyta prancuzų kalba rašytas redakcijai laiškas, kuriame prašo siuntinėti savo dešimties metų sunui moksleiviui laikraštį gražaus leidimo, nes taip esą priderą karaliunui. Pirmučiausiai, žinoma, laikraštis rupinasi žadinti ir tobulinti dorinę skaitytojų sąmonę ir kelti jų tikėjimini susipratimą, Tarp šios rušies straipsnių paminėtina kroatų katalikų studentų veikimo istorija ir dabartinis jų stovis, o taipogi patraukiantis vaizdelis iš prancuzų katalikų atgemančios jaunuomenės prakilnaus darbavimosi.

Yz.

JAUNIMO LAIKRAŠČIŲ TURINYS.

„DER AKADEMIKER". Monatsschrift des Kath. Akademiker —Verbandes. № 7, Mai 1911. *Prof. Dr. Lindl*: Zur Orgaufrage. (Trumpas bet karštas straipsnelis apie „Akademiker'o" praeitį. Kaip kiekviena organizacija taip ir ši vokiečių katalikų moksleivių sąjunga turėjusi savo užmazgą—pradžią, mačiusi nemaž įvairių nepasisekimų, pergalėjusi daug visokių kliučių. Straipsnis ilustruoja vokiečių studentų idealus pabaigoje XIX šimtmečio). *Prof. Dr. Schmidlin*: Die katholische Missionswissenschaft. (Pabaiga. Priparodęs misijų mokslo svarbą ir prakilnumą autorius užsiduoda sau klausimą, prie kokios mokslo klasės reikią priskaityti misiologiją ir kuomi ji skiriasi nuo plačiausioje prasmėje paimto teologijos

mokslo. Rišdamas šį klausimą paduoda kaikurias protestantų ir katalikų mokslo vyrų nuomones apie tą patį dalyką). *Adam Gottron*: Jacinto Verdarguer. Blicke in die katalanische Litteratur. (Praėjusiais metais laikraštyje: „Allgemeine Rundschau“ (1910 m. № 36) tilpęs prof. *Vogel'io* straipsnis, kuriame jis pajuokęs ir užmetęs daugumui iš periodinių Vokietijos laikraščių siaura protystę: mat jie rašydami apie svetimtaučių kulturą, politiką, literatura etc. darę dideliausias iš to atžvilgio klaidas. Tuo, girdi, parodą savo ignorancija ir klaidiną skaitytojus. Užmetimas tikrai teisingas. Atsakydamas į užmetimą šio straipsnio autorius duoda gan išsamią, charakteristiką vieno iš įžymiausių Katalonijos dainių—kunigo Iacinto Vedaguer'o). *Friedrich Mecke*: Socialstudentische Arbeit. (Apie naudingumą ir reikalingumą studentų veikimo visuomeniškajame darbe niekas šiandieną neabejojąs. Gerai apskritai sakant supratusi tą dalyką Europos studentija. Gaila tiktai kad katalikai studentai vietoje ėję petys į petį dalinąsi į šakeles ir frakcijas). *E. Baur*: Die Insel Reichenau. (Ištoriškas piešinėlis vieno vokiečių užmiršto ir užmesto kampelio. Pasirodo kad toji vietelė turinti labai seną ir garsią praeitį, kuria galėtu esą pasididžiuoti kiekvienas musų miestas). *Ernst Breit*: Civis academicus sum! (Eilės). *W. A.*: Akademische Piusvereine. (Žinios). Katholischer akademischer Abstinentenverband (Abstinencijos idėja užsienio universitetuose tvirtesnį rado sau pagrindą negu pas mus. Tas parodo nors ir čia paduodamoji statistika). *Dr. Otto Maresch*: Sozialstudentisches aus dem Wintersemester (Apžvalga sąjungiečių žiemos semestro darbo. Dirbta ir nuveikta sulig pirmiaus užbriežto programo—visai užtektinai). Die studentischen Münchener Fortbildungskurse für Arbeiter. (Kursų programas ir pasisekimas).

Redakcijos atsakai.

P. Petrui R. Sveikas laikaisi blogo metodo: darai daug spėjimų, išreiški dogmatiškai nevieną tvirtinimą, primeti kitiems net „daug absurdo“, bet niekuo neparemi savo perdrąsių išsireiškimų. Kad aklai netiki Jakštui—tai labai gerai. Bet nenorėk, kad ir tamstai kits aklai tikėtu. Garsusis Vl. Solovjovas besimokydamas gimnazijoj buvo aršiausiu materialistu, bet subrendęs buvo didžiausiu tikros teokratijos apgynėju. Duok Dieve, kad Lietuva ir iš Tamstos susilauktu savo Solovjovo.—„At.“ neatsisako ir „švedų“ reikalais rupinties. Rašykite.

P. Erdviui. Dedame bent kiek sutrumpinę.

P. Studentukui. Labai ačiu. Įdėsime 6-an n-rin.

Saliamono Banaičio spaustuvė Kaune.